

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2011

Radmila Kratochvílová

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

Problémy integrace romských žáků do běžných škol a jejich řešení

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

Prof. JUDr. Dalibor Jílek, CSc.

Vypracovala:

Radmila Kratochvílová

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Problémy integrace romských žáků do běžných škol“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne 27.4.2011

.....

Podpis

Poděkování

Děkuji především vedoucímu mé bakalářské práce Prof. JUDr. Daliboru Jílkovi, CSc. za rady, trpělivost a čas. Dále děkuji všem, kteří mě při psaní bakalářské práce podporovali a poskytovali mi informace.

Radmila Kratochvílová

***„prohlubujme to, co nás spojuje,
překonávejme to, co nás rozděluje
uchovávejme to, co nás rozlišuje“***

(Bernard z Clairvaux, 12. Stol. v knize Jany Horváthové, Vybrané kapitoly z dějin Romů)

Obsah

Úvod	3
1. Kdo jsou Romové a odkud přišli	5
1.1 Etnicita Romů žijících v ČR.....	7
1.2 Romský jazyk.....	8
2. Romové dnes	11
2.1 Aktuální situace, počet Romů v ČR.....	11
2.2 Sociální vyloučení	12
3. Výchova dítěte v romské rodině	15
4. Současná situace vzdělávání Romských žáků	19
4.1 Současná situace problematiky vzdělávání Romů	19
4.2 Zařazování Romů do zvláštních škol	22
4.3 Přípravné třídy.....	25
4.4 Spolupráce školy s rodinou	27
4.5 Romský pedagogický asistent – asistent pedagoga.....	28
4.6 Specifika vzdělávání romských žáků	30
4.7 Vzdělávání Romů od ZŠ po VŠ	33
5. Vzdělávání Romů v Brně	35
5.1 Statistika, ZŠ s velkým počtem romských žáků.....	35
5.2 ZŠ 28. října Brno	36
6. Shrnutí	38
7. Praktická část	39
7.1 Dotazníkové šetření.....	39
7.2 Dotazník a jeho vyhodnocení	41
7.3 Rozhovor s rodičem romského žáka ZŠ.....	45
7.4 Rozhovor s pedagogickým pracovníkem ZŠ 28. října, Brno	47
Závěr	49
Anotace	51
Annotation	51
Klíčová slova	51
Key words	51

Seznam použité literatury	52
--	-----------

Příloha

Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem zvolila *Problémy integrace romských žáků do běžných škol a jejich řešení*. Problematika vzdělávání a s ním související (ne)zaměstnanosti romské minority je neustále aktuální téma, o kterém bylo již mnohé napsáno. Jedná se o stále velmi vážnou problematickou společenskou oblast, kterou je nutné se zabývat. Romové jsou natolik specifické etnikum lišící se kulturou, způsobem života či temperamentem od majoritní české společnosti, že dochází k řadě konfliktů a nedorozuměním. Jedním z odlišných pohledů je způsob soužití, výchovy a přístup ke vzdělávání. V současné době je velmi diskutovaným tématem také zavedení výuky romštiny jako volitelného předmětu do škol. I z tohoto důvodu je romskému jazyku v práci věnována kapitola.

Cílem této bakalářské práce je především zmapovat aktuální problematiku vzdělávání romských žáků, přičemž se blíže zaměřuji na vzdělávání na základních školách, zjistit kvalitu výuky a úspěšnost romských žáků na těchto školách. Dalším cílem je pak zjistit na kolik je využíváno tzv. vyrovnávacích postupů - přípravných tříd a asistentů pedagoga a případných dalších postupů vedoucích ke zvýšení vzdělanosti romské menšiny a k jejich integraci do společnosti.

Ve své práci jsem nejprve ve stručnosti popsala historii Romů a věnuji se zde i romskému jazyku a aktuální situaci Romů obecně. To z důvodu získání základních informací a povědomí o tom, kdo jsou Romové a odkud přišli a nastínění problematiky.

Dále se v teoretické části práce zaměřuji na problematiku vzdělávání romských žáků, na jejich specifika a následně na vzdělávání Romů na základních školách obecně, především pak na problematiku zařazování romských dětí do praktických škol a na vyrovnávací postupy. Konkrétněji se věnuji Romům, kteří žijí v Brně, převážně v oblasti ulic Cejl, Bratislavská či Vranovská, které jsou obývány velkou měrou právě Romy. V této oblasti se nachází několik základních škol, jež jsou navštěvovány převážně romskými dětmi a byly tak pro psaní této práce důležitým prvkem.

Poslední částí práce je část praktická, kde je zpracován a vyhodnocen průzkum zaměřený na vzdělávání z pohledu rodičů romských žáků na ZŠ. Pro tuto práci jsem v průzkumu zvolila metody rozhovoru a dotazníkového šetření. Ze všech poznatků získaných analýzou dostupných dokumentů a informací zjištěných při provedeném průzkumu je pak vypracováno závěr a je podáno několik návrhů na řešení problémů integrace Romů především prostřednictvím vzdělání. V práci bylo čerpáno nejen z dostupné literatury, převážně od Jaroslava Balvína, Mileny Hübschmannové a jiných autorů, ale využila jsem i osobních zkušeností a poznatků získaných od samotných Romů.

1. Kdo jsou Romové a odkud přišli

Historie Romů je velmi bohatá, ale ve velké míře tragická. Dávni předkové Romů byli nepochybně součástí obyvatelstva Indie, romština má totiž až 60% slov společných s indickými jazyky, nejvíce pak s hindštinou. Za předky Romů jsou považováni tzv. Párajové a Čandálové – lidé černé pleti s hrozivým pohledem, patřící do nejnižší kasty. Samotné pojmenování Rom vzniklo ze slova Dom, přičemž tzv. Domové byli příslušníci nejnižších indických kast (Nečas C., 1999). Slovo Dom se postupem času výslovností změnilo na Rom. Proč Romové odcházeli z Indie, není dodnes příliš jasné a o pravém důvodu se stále spekuluje. Jedna z verzí je, že z Indie Romové odchází z důvodu nájezdu tureckých dobyvatelů, v Evropě se poprvé objevují v 11. století.

Do českých zemí přichází Romové v průběhu 14. století, ale hlavně ve velké vlně během 15. století. Uplatňovali se zejména jako dovední kováři, kotláři a především hudebníci. Pro obyvatele českých měst a vesnic byli Romové novou, mnohdy tajemnou skupinou lidí, k jejichž „popularitě“ přispěla pověst, že se toulají po světě, aby odčinili hříchy. Podle středověké legendy odmítli ukrýt Pannu Marii a malého Ježíška, proto činí pokání a lidé by jim v tom měli pomáhat almužnami a jiným dobrodiním. Romové žili a kočovali ve skupinách, vždy se na několik dnů či týdnů utábořili v blízkosti města a pro místní obyvatele tak byli velkým pozdvižením. Nosili nezvykle barevné oblečení, byli tmavší pleti, mluvili nesrozumitelným jazykem. Ženy věštily budoucnost z karet či četly z ruky. V mnoha případech však v místě pobytu Romů docházelo ke ztrátám slepic apod., čímž brzy získali nevalnou pověst a postupem času nebyli vítáni s přílišným nadšením.

V 15. století ovlivnil historický vývoj v Evropě i změnu ve vztahu k Romům. V západní Evropě byli až do 18. století krutě pronásledováni a vyvražďováni. Ve střední a jihovýchodní Evropě získali lepší postavení, protože svými dovednostmi pomáhali v boji proti tureckému nebezpečí. Prameny z doby 15. a 16. století hovoří o vcelku pozitivním začlenění Romů do české společnosti. Byla oceňována zejména zručná zbrojířská práce Romů i jejich další tradiční řemesla jako již zmiňované kovářství, kotlářství, košíkářství a v neposlední řadě jejich hudební talent. Mnozí renesanční umělci oceňovali i vklad, který Romové přinášeli v duchovní oblasti:

svobodný styl života, překypující optimismus a životodárná síla projevující se volným pohybem ducha i těla (Balvín J., 2004).

Doba 16. a 17. století byla pro Romy těžkou zkouškou. Podobně jako v Německu a jiných zemích Evropy byli i v Čechách a na Moravě vyháněni ze země, protože se nedokázali začlenit do společenské a ekonomické struktury obyvatelstva. I pro české poddané to byla těžká doba, avšak Romům hrozila při dopadení vždy smrt. Proto zřejmě říká romské přísloví vzniklé v této době: *Rom mušinel te likenel avri duvaj ajci sar hadži* (Rom musí vydržet dvakrát tolik co bílý).

V 18. století se v Čechách uskutečnil první rozsáhlý pokus o násilnou a okamžitou asimilaci Romů. Císařovna Marie Terezie z nich chtěla vychovat „lidi a křesťany, kteří by byli užitečnými poddanými“. Romům se zakazovalo bydlet ve stanech a chýších, nesměli mít vlastní samosprávu, mluvit vlastní řečí a museli si osvojovat řeč kraje, kde pobývali. Pronásledování měla nahradit totální převýchova, provázená však totální likvidací svébytné romské kultury. (Balvín J., 2004)

Začátkem 19. století se vztahy ostatního obyvatelstva k Romům zlepšovaly. Přesto, že mezi Romy začali pracovat učitelé a kněží na zlepšení jejich kulturní a vzdělanostní úrovně, zůstala většina Romů až do první světové války ve velké nevědomosti a sociální zaostalosti. V nově založeném Československu se do nového světla dostává i řešení romské otázky. Pokrokoví učitelé kladli důraz na vzdělávání romských dětí. Tyto však velmi špatně rozuměli českému jazyku a ve škole tak měly obrovské problémy. Jazyková bariéra byla jedním z faktorů, který měl vliv na špatný prospěch Romů, nezáměr o školu a záškoláctví. Neméně důležitou roli hrál fakt, že Romové vzdělání nepovažovali za důležité a pro jejich způsob života nebylo nutné. Stačilo jim naučit se nějakému řemeslu, hře na hudební nástroj a dívky se musely naučit vařit a starat o rodinu. Kočovný život Romů také vzdělávání příliš nenahrával. Putovali z místa na místo a nikde se nezdržovali dostatečně dlouho na to, aby jejich děti mohly chodit delší dobu do jedné školy. Až v roce 1926 byla založena ve spolupráci s romskými rodiči první romská škola v Užhorodě. (Balvín J.)

Od roku 1933 se schylovalo k tragédii v celé Evropě. Hitlerovy rasistické zákony měly přinést definitivní řešení romské otázky. Během druhé světové války byli Romové v Čechách téměř vyvražděni v pracovních či koncentračních táborech. Druhou světovou válku přežilo v Čechách pouze tisíc Romů.

Po válce se Romové vraceli do osad nebo budovali nové osady a ghetta nedaleko od českých měst a vesnic. Hromadně přicházejí do Čech Romové ze Slovenska s vidinou lepšího bydlení, práce a života. Jejich pobyt v neznámém prostředí však přináší řadu nových problémů obyvatelstva „cikánského původu“. V roce 1958 byla nařízena kontrola pobytu a pohybu Romů, byl velmi přísně hlídán kočovný život.

Roku 1971 se v Londýně konal první světový romský sjezd, na kterém byla přijata romská vlajka a hymna. Zároveň byla založena Mezinárodní unie Romů, která rozhodla o jednotném pojmenování všech příslušníků romských etnických skupin jménem Rom (C. Nečas, 1999). Až po roce 1988 díky dlouhému úsilí řady vzdělaných Romů a jejich neromských přátel byla vysvětlena jejich etnická svébytnost a od r. 1990 jsou Romové bráni jako národnostní skupina.

Povinná školní docházka platila pro romské děti už za první republiky, ale pro absenci dětí ve škole nebyli rodiče jakkoli stíháni. Pokud děti do školy docházely, jejich práce byla stejně brána za bezvýslednou, nikam nevedoucí. Po roce 1948, době asimilace Romů do společnosti, se absence ve škole přestala tolerovat. Sankcí za nedodržení této základní povinnosti byla finanční pokuta, policejní zákroky nebo v nejhorším případě odebrání dětí do výchovných ústavů. Ovšem ani taková opatření Romy ke vzdělání nepřinutila. Před rokem 1989 začala vznikat v okrajových částech měst ghetta, kde bydleli většinou Romové. Romské děti tam chodily do tzv. spádových škol - okolních škol, ve třídách těchto škol pak byla převaha romských dětí, které tím byly značně segregovány od ostatních. Tento problém převahy Romů ve třídách byl jednoduše řešen zařazováním romských dětí do zvláštních škol. Problému zařazování Romů do zvláštních, dnes praktických škol se budu podrobněji věnovat jiné části práce.

1.1 Etnicita Romů žijících v ČR

Romskou minoritu lze rozdělit do několika subetnických skupin. Nejpočetnější jsou tzv. Rumungre tedy Romové slovenští, Sinthi – němečtí Romové, dále pak Romové olašští, maďarští a čeští – potomci zhruba 1000, kteří přežili válku. Navzájem se tyto podskupiny Romů od sebe liší biologickými znaky i způsobem života. Olašští Romové jsou velmi hrdí na svůj původ a dodnes i v českých podmínkách velmi dodržují

tradice a hodnotový systém. Dodnes u nich fungují vlastní zákony a v jejich čele stojí olašský král a fungují u nich například i domluvené sňatky, kladou ještě větší důraz na rodinu. I dnes u olašských Romů probíhají tradiční velké svatby, křtiny či pohřby, což běžnou populací bývá často nepochopeno. Slovenským Romům pak ti olašští vyčítají, že ztratili jejich romství a že už nejsou Cikány (Jakoubek M., Budilová L., 2009).

Podle různých vlastních kritérií se mezi sebou Romové dále dělí na čisté (žuže) a nečisté (degeša); bohaté a chudé; úspěšné a neúspěšné atp. (Hübschmannová M., 2002).

Koho lze tedy považovat za Roma? Rom je z hlediska právního občan, který se podle čl. 3, ods. 2 Listiny základních práv a svobod, k romské národnosti hlásí. Řada z nich se však k romské národnosti z různých důvodů nehlásí, přesto, že se cítí být Romem. Nelze tedy označit za Roma člověka tmavší pleti či vyměřovat různá kritéria pro označování Roma a Neroma, evidovat a rozlišovat lidi podle těchto znaků je značně diskriminační. Každý člověk potřebuje znát svojí osobní identitu, to znamená být si vědom toho, kdo jsem a kam patřím. Součástí osobní identity je i identita národní. Důležitým prvkem je i slovo, kterým se příslušníci daného národa sami označují. (Říčan P., 1998). Označení „Rom“ mnoho Romů užívá pouze pro rozlišení od „gádžů“/ Neromů.

1.2 Romský jazyk

Romština jako jazyk Romů patří k důležitým znakům tzv. Romipen neboli romství. I když snaha o jeho likvidaci byla obrovská, díky tradicím se uchoval. Původ romštiny je nepochybně již v Indii, protože až 70 % romských slov jsou podobné hindštině či bengálštině, řadí se mezi jazyky indoevropské (Hübschmannová M., 2002). Romský jazyk se uchoval především díky ústní lidové slovesnosti. Pohádky, hádanky, písně...to vše se přenášelo z generace na generaci pouze ústně. Romština kromě původních slov přijala postupně za své nové výrazy, což bylo spojené s kočováním a postupným usazováním Romů. Zajímavé je například to, že pro slovo škola neměla a nemá romština žádný svůj původní výraz. Což jen dokladuje, že školu a vzdělání

Romové nepovažovali za důležité a teprve s příchodem do Čech a postupným usazením v Čechách přijali slovo škola jako součást svého jazyka.

Romský jazyk má mnoho dialektů, přičemž navzájem se od sebe někdy natolik liší, že se Romové z různých částí světa mezi sebou nejsou schopni domluvit romsky. Stejně tak je odlišná romština olašských, maďarských či slovenských Romů, i když slova jsou zde podobná, najdeme i mezi těmito dialekty určité rozdíly. Hovořím-li zde o romštině, míním romštinu slovenskou, která se vyučuje např. na Karlově univerzitě a je považována za nejrozšířenější. A to nepochybně z důvodu, že u nás žije ponejvíce Romů, kteří přišli ze Slovenska a přinesli s sebou právě tento dialekt. Se slovenštinou má pak společné např. měkké *l*.

Na rozdíl od českého jazyka romština neuvádá některé pro češtinu běžné výrazy, kvůli kterým může i dnes docházet k chybám v komunikaci mezi Romy a majoritou to zejména při vstupu romských dětí do škol, kde se poprvé ve větší míře setkávají se spisovnou češtinou. Jak uvádí M. Hübschmannová: *„Před několika lety mě moje známá, velice sympatická učitelka, pozvala do kroužku výtvarné výchovy, kam chodilo také několik romských dětí. Ve třídě bylo dusno, ale okna nebylo možné otevřít, protože venku drnčelo pneumatické kladivo. „Elemíre, pootevři dveře,“ požádala učitelka drobného romského chlapce v první lavici. Elemír šel a otevřel dveře dokořán. „Já neřekla, abys dveře otevřel!“ napomenula ho učitelka mateřsky. Chlapec učenlivě dveře opět zavřel. „Povídám po-o-tevři ty dveře!“ Pokyn zněl nervózně. Znervózněl i chlapec. Chvilí bezradně stál a potom dostal spásný nápad, začal dveřmi větrat, otvíral je, zavíral, otvíral, zavíral. Naháněl do třídy vzduch. Tohle asi učitelka chtěla! Děti se daly do smíchu. Smála se i učitelka. Jenomže trochu zoufale. Nevěděla jsem, co mám dělat. Nechtěla jsem narušit autoritu své známé a také jsem byla zvědavá, jak se situace vyvine bez mého zásahu. Potom jsem ovšem nevydržela, vystoupila z role pozorovatele a řekla: Phundrav o vudar pre japan, doslova otevři dveře napůl. Elemír pochopil, pootevřel dveře a ulehčeně si šel sednout. Moje známá také pochopila. Pochopila, že romština patrně slovo pootevřít vyjadřuje jinak než čeština. Šla, objala Elemíra a nedorozumění bylo zažehnáno.“¹*

---

¹ Hübschmannová M., Můžeme se domluvit – Šaj pes dovakeras, Olomouc, Univerzita Palackého, 2002, s.: 70

Nejužívanějším romským dialektem je již zmiňovaný dialekt slovenský. Výslovnost je fonetická. Romština má na rozdíl od češtiny osm pádů a pouze dva rody – ženský a mužský. Vyskytují se zde pro češtinu odlišné tzv. přidechové hlásky dž, kh, ph, čh, th. Jejich správná výslovnost je velmi důležitá, z důvodu rozlišování některých slov.

Generace dnešních mladých Romů romštinu příliš neovládá. Jejich rodným jazykem je již jazyk český a romský jazyk znají romské děti už pouze povrchně. Romské děti dnes podle J. Balvína ztratili možnost se romsky naučit a tento fakt přirovnává k českému národnímu obrození. Uvádí, že romština je nesmírně důležitým znakem Romů a je nutné jim dát možnost se ji naučit. Pokusy o zavedení romštiny jako nepovinného předmětu na ZŠ se však nesetkaly s přílišným zájmem Romů, přesto, že původně sami Romové dali impulz k zavedení romštiny do škol alespoň jako nepovinného předmětu.

I přesto, že Romové mluví česky lépe než dřív, stále existuje jazyková bariéra, která je důsledkem prostředí, ve kterém romské děti vyrůstají. Jejich slovní zásoba je značně omezená, užívají více hovorových výrazů a jejich řeč je mnohdy kombinací romštiny a češtiny, což je způsobeno životem v ghettech v sociálním vyloučení a tím, že se romské děti ani ve škole příliš nedružší s dětmi českými, ale jen mezi sebou.

V podstatě až do nedávné doby neexistovaly písemné dokumenty a romština se přenášela pouze ústním podáním. Dnes již máme k dispozici Romsko-český a česko-romský slovník či Učebnici slovenské romštiny. Kurzy romštiny probíhají například v Muzeu romské kultury v Brně, kam se mohou přihlásit všichni zájemci nejen z řad Romů. Rozhodně považuji za pozitivní, mají-li pedagogové či asistenti, kteří přijdou do kontaktu s romskými žáky alespoň základní znalosti romštiny.

2. Romové dnes

Romové zaujímají všude ve světě specifickou pozici. Žijí rozptýleně na všech kontinentech, převážná většina z nich žije v Evropě, kde je jejich počet odhadován na 12 milionů. Nejvíce Romů žije v Maďarsku, na Slovensku, ve Španělsku či Řecku a na Balkáně (Romové a EU, 2005). Dnes již Romové nekočují, ale žijí usedlým způsobem. Pokud se stěhují je to převážně z ekonomických důvodů, za prací, ale především z důvodů diskriminačních. Mnoho Romů uvádí, že jsou v České republice omezováni na trhu práce, pocítují diskriminaci a rasismus, přičemž toto jsou dnes nejčastější důvody jejich emigrace do států západní Evropy či do Ameriky.

2.1 Aktuální situace, počet Romů v ČR

Odhaduje se, že na území ČR žije dnes přibližně 250 – 300 000 Romů. Je to tedy nejpočetnější menšina u nás. Údaje o počtu Romů žijících v ČR se však od roku 1990 neevidují, proto je počet pouhým přibližným odhadem. Nelze se opírat ani o sčítání lidu z roku 2001, kdy se k romské národnosti přihlásilo pouhých 11 716 Romů,² což evidentně neodpovídá reálnému počtu. Proč se Romové nehlásí k romské národnosti, může mít několik příčin. Jednak se mohou obávat diskriminace (mají v paměti z různé evidenční listiny apod. z dřívějších dob) či jiných následků nebo se již skutečně cítí být Čechy a romství nevnímají jako národnost. Někteří Romové uvádějí, že se cítí být napůl Čechem a napůl Romem. Ve chvíli, kdy je ale po Romech vyžadováno chování a život podle českých poměrů, je patrné, že jsou Romové odlišní od majority a jejich životní styl nekoresponduje s uváděnou národností, protože žijí odlišným způsobem, podle svých tradic, hodnot a zvyklostí. Romové se víceméně asimilovali, naneštěstí od Čechů přebrali spíše pouze špatné zvyky, zvykli si na určitý životní styl a nemají snahu jej měnit, proto dnešní romská populace bývá označována za nepřizpůsobivou, nepracovitou a nevzdělavatelnou a nekulturní. Ctibor Nečas píše: *„Romové patří k vrstvám s nejhorsími životními podmínkami, neboť se vyznačují podprůměrnou sociální a vzdělanostní úrovní, vysokou nezaměstnaností, špatnou*

---

² Sčítání lidu, 2001 např: <http://www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/tabx/CZ0000>

bytovou situací, nepříznivým zdravotním stavem, neúměrnou kriminalitou a stále se zhoršujícím napětím mezi vlastní komunitou a ostatní českou společností“.³ Vystává zde otázka, co bylo a je příčinou těchto negativních jevů a jakým způsobem lze situaci Romů v dnešní době zlepšit a zda Romové skutečně chtějí změnu k lepšímu. Nelze vyloučit, že většině z nich vyhovuje život v ghettech, bez práce a závislosti na sociálních dávkách. Toto samozřejmě není možné paušalizovat na všechny Romy, bohužel těch, kteří žijí začlenění do většinové společnosti je stále velmi málo. Romové, kteří chtějí lepší život, lepší bydlení, vzdělání a práci však musí vynaložit velké úsilí k tomu, aby je majoritní společnost vnímala a posuzovala individuálně a nespojovala je s většinou ostatních Romů. Předsudky a všeobecné povědomí o Romech bohužel bývají překážkou k jejich integraci. Další překážkou může být i neznalost Čechů, kteří bohužel nemají povědomí o romské historii, kultuře a životě Romů a nesnaží se o pochopení jejich mentality.

2.2 Sociální vyloučení

Sociální vyloučení jako termín společenských věd má několik interpretací. Jedná se o termín užívaný již od 80. let min. století, v podstatě měl nahradit označení *život v chudobě*. Sociální vyloučení je definováno v § 3 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách jako vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace. Pavel Navrátil definuje sociální vyloučení takto: *„Sociální vyloučení je proces (stav), který určité jednotlivce, rodiny případně skupiny či celá lokální společenství (komunity) omezuje v přístupu ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém i politickém a občanském životě společnosti. Tento proces (stav) má mnoho příčin. Patří mezi ně chudoba, nízké příjmy, diskriminace, nízká míra vzdělanosti, zdevastované životní prostředí, často také etnická příslušnost. Prostřednictvím tohoto procesu jsou lidé*

---

³ Nečas Ctibor, Romové v České republice včera a dnes, Olomouc, Univerzita Palackého, 1999, s.

odstřižení na významnou periodu v životě od institucí a služeb, sociálních sítí a rozvojových příležitostí, které má k dispozici většina obyvatel ve společnosti.”⁴

Termín sociální vyloučení tedy značí situaci, kdy jednotlivec, rodina či větší skupina obyvatel žije mimo společenskou oblast. Žijí v tzv. sociálně vyloučených lokalitách. Za sociálně vyloučenou lokalitu lze považovat samostatný dům, ulici či celou městskou čtvrť čítající několik set až tisíc obyvatel. Lidé žijící v těchto oblastech si sami vytvářejí vlastní pravidla, žijí zde podle vlastních nepsaných zásad a mnohým z nich takový život více než vyhovuje a nemají zájem o zlepšení své životní situace. Zvykli si na způsob života, který je pro ně pohodlný a neuvažují o vystěhování do lepší oblasti. Do sociálně vyloučených lokalit se mnozí lidé bojí vstupovat a naopak ti, co zde žijí, neopouští svoje bydliště, není-li to nezbytně nutné. Tento prostor je místem, do něhož jsou „vyloučení“ odkázáni, tak rovněž místem, které se na jejich vyloučení podílí. Hranice této lokality mohou být pomyslné (to, když je lokalita vnímána jako tzv. „špatná adresa“, hovoří se o ní jako o „domu hrůzy“, „cikánské ulici“, „ghettu“ či „Bronxu“ apod.) nebo fyzické (je-li lokalita oddělená od ostatní obytné zástavby průmyslovou zónou, frekventovanou silnicí, vodním tokem, skládkou apod.). V obou případech si však existenci těchto hranic uvědomují jak ti, kteří danou lokalitu obývají, tak ti, kteří žijí mimo ni. Sociálně vyloučené lokality vznikají především v důsledku řízeného sestěhovávání neplatičů nájmu ze strany obcí, vytlačování problémových obyvatel, přidělování náhradního bydlení atp.⁵

Odhaduje se, že v České republice žije v sociálním vyloučení až 80 tisíc Romů. Dle Ministerstva práce a sociálních věcí ČR lze za sociálně vyloučenou romskou lokalitu považovat prostor obývaný skupinou, jejíž členové se sami považují za Romy nebo jsou za Romy označováni svým okolím, a jsou sociálně vyloučeni. V souvislosti s životem v sociálně vyloučených lokalitách je nutné uvést, že až 60% obyvatel těchto lokalit má pouze základní vzdělání. Mnohým Romům život v těchto lokalitách vyhovuje, jelikož podobně žili i v minulosti (poblíž českých měst a vesnic žili Romové v osadách a táborech, které opouštěli velmi málo, a rovněž do těchto míst málokdy vstupoval někdo cizí). Mohou se zde volně družít, žít podle svého bez ohledu na ostatní obyvatele, nemusejí se přizpůsobovat a omezovat. Nutno ovšem dodat, že díky

---

⁴ Navrátil Pavel, Romové v české společnosti, Praha, Portál, 2003

⁵ GAC, Analýza sociálně vyloučených romských lokalit, Praha, 2006, s. 10: <http://www.mpsv.cz/cs/3052>

postupné integraci mnohých romských rodin do společnosti není možné zevšeobecňovat, že Rom se rovná sociálně vyloučený.

Důsledkem života Romů v sociálně vyloučených oblastech je pak samozřejmě v souvislosti se vzděláváním nedostatečná slovní zásoba, neznalost jiného běžného života mimo ghetto, vrůstající kriminalita a častější výskyt tzv. sociálně patologických jevů, ať už se jedná o narkomani, gamblerství či lichvářství. K pomoci nejen Romům ale všem obyvatelům sociálně vyloučených lokalit vznikl projekt „Komplexní sociální práce v sociálně vyloučených lokalitách“. Projekt je zaměřen na podporu a rozvoj terénní práce s problémovou romskou skupinou obyvatel prostřednictvím odborného sociálního poradenství, poskytování dluhového poradenství, poradenství pro rodiny s dětmi a realizací programu prevence kriminality.

3. Výchova dítěte v romské rodině

Většina problémů, týkající se sociální situace Romů, vychází bezpochyby z nízké míry vzdělanosti a profesionality. Romové obecně nedoceňují vzdělávací systém, uznávají jiné hodnoty. Vzdělání nebylo v životě Romů rozhodující, protože v podmínkách diskriminovaného postavení mohlo být jen velmi málo využito a uplatněno (Nečas, 1999). Důsledkem nedostatečného vzdělání dochází k sociálnímu a ekonomickému vyloučení. Přístup ke vzdělání ovlivňuje všeobecně vztahy mezi Romy a Neromy. Úroveň vzdělanosti Romů se však dlouhodobě pozvolna zvyšuje.

Nejprve je nutné rozlišit výchovu od vzdělání. Výchova dítěte začíná v rodině či v prostředí, kde dítě vyrůstá, kde se utváří první sociální vazby. Výchovu lze stručně definovat jako cílené působení na jedince za účelem formování jeho osobnosti. Dítě od rodičů, sourozenců či jiných lidí, kteří jej obklopují, přijímá první sociální kontakty, uvědomuje si samo sebe a učí se prvním základním dovednostem, přijímá nevědomě i vědomě návyky. Ne nadarmo se říká, že dítě je obrazem svých rodičů. Řada romských dětí vyrůstá v podmínkách, které mají již od počátku negativní vliv na formování jeho osobnosti. Nutno rovněž zmínit, že velký počet romských dětí vyrůstá v dětských domovech či výchovných ústavech.

Romská tradiční rodina je odlišná od rodiny české. Rodina nebo-li *famel'ija* je pro Romy pevná základna, vazba na rodinu je u Romů obrovská. Hovoříme-li o rodině, většina z nás má na mysli pouze nejbližší příbuzné, ovšem u Romů je rodina chápána v širším smyslu, zahrnují i vzdálenější příbuzné. Rodinu je nutné vnímat jako celek a ne jako jednotlivce. Na rozdíl od českých domácností žije v romských pohromadě několik generací a to v hierarchickém soužití. Hlavní postavení v rodině má vždy muž, - otec. Zemře-li otec, jeho roli přebírá nejstarší syn. Romové jsou společenšší a podle toho vypadá i jejich život, jejich výchova a přístup ke vzdělání. Váží si starších moudrých příbuzných, ale přesto vzdělání vnímají odlišně od majority.

V romské rodině bylo dítě vychováváno a vzděláváno poměrně dlouho, do škol děti nechodily, rodiče svým dětem předávali to, co sami uměli a nic navíc. Dívky byly od malička vychovávány tak, aby uměly vařit a byly v budoucnu dobrými manželkami a hospodyněmi. Chlapci měli umět dobře alespoň jedno řemeslo. Na výchově se nepodíleli jen rodiče, ale celá široká rodina a komunita.

Romské dítě ani dnes není vychováváno pouze rodiči, ale vyrůstá odmala mezi staršími sourozenci, účastní se veřejných rodinných situací, je v podstatě neustále v sociálním kontaktu s dospělými a téměř nikdy není dítě samo. Z tohoto důvodu romské děti rychleji dospívají. Okolí povzbuzuje dítě ve vykonávání nějaké činnosti, jeho iniciativa je hodnocena kladně, dospělý málokdy používá tresty. Dítě je velmi brzy schopné jednat samostatně, což ale neznamená naprostou volnost, jedinec se chová podle toho, jakou má ve skupině úctu a nezávislost. Vazba na rodinu není téměř nikdy vymazána. Romové jsou zvyklí na kolektivní rozhodování a soužití, věci řeší společně, ne samostatně.

Gejza Demeter výstižně popisuje v knize M. Hübschmannové výchovu dítěte v romské rodině takto: „*Dítě neustále někdo nosí, někdo si s ním hraje, někdo se ho dotýká, někdo na ně mluví, někdo mu zpívá, někdo s ním tancuje, a dítě v půl roce sedí, když je mu třičtvrtě roku, chodí, a v roce mluví. Nikdy není samo a cítí, že je milované.*

České dítě musí vstávat, když ho rodiče vysypou z postele, třebaže se mu ještě chce spát. Musí jíst v přesnou hodinu, i když nemá hlad, a když hlad má, musí počkat, až se dostaví hodina dalšího jídla. České dítě musí jít tam, kam mu rodiče přikážou, i když se mu nechce. Romské dítě jí, když má hlad, vstává, když se probudí a jde spát, když je ospalé. Třeba o půlnoci. Nemusí být pořád ve střehu a napjaté, aby něco neudělalo špatně. Nemusí pořád říkat děkuju, prosím, děkuju, prosím – mezi Romy se přirozeně rozdává, je-li z čeho, a nemusí se o to prosit...Romské dítě se učí tím, že vidí a vnímá, co dělají druzí. Nikdo je nedrezíruje, učí se jaksí samočinně. Také ho nikdo nenutí, aby se učil, co mu není od Boha dáno...Romové se dělili o chleba, ale i o názory. Jakmile chtěl někdo něco řešit sám, sám, sám, byl sobec. Ale ve škole se najednou chce na dítěti, aby pracovalo samostatně. Aby nenapovídalo a nenechalo si napovídat. Dítě vychované ke společenskému rozhodování, je tím vyvedené z míry. Trestají je za něco, zač bylo doma chváleno a chválí je za něco, co by se doma trestalo. České děti jsou daleko více samy...Romské děti jsou pořád pohromadě.“⁶

Z důvodu soužití většího počtu lidí v jedné domácnosti bylo nutné, aby i děti raději co nejdříve vydělávaly peníze a přispívaly tak do rodinného rozpočtu než, aby

---

⁶ Gejza Demeter in Hübschmannová Milena, Můžeme se domluvit – Šaj pes dovakeras, Olomouc, Univerzita Palackého, 2002, s.: 116

chodily do školy. Škola naopak představovala pro rodinu výdaje navíc. Starší generace Romů se bez vzdělání dokázala obstojně uživit a tak se mylně domnívají, že ani jejich děti nepotřebují vzdělání. Neuvědomují si, že vzdělání má úzkou souvislost s ekonomickým a sociálním úspěchem. Jednou z nejdůležitějších hodnot je pro Romy svoboda, což mylně vede majoritu k domněnce, že Romové jsou nezodpovědní, líní a nespolehliví.

Jelikož Romové dříve kočovali a žili ze dne na den, často nejsou dodnes schopni plánovat a myslet do budoucna, čas vnímají odlišně, což má za následek i nechuť chodit do školy. Nedokážou si uvědomit, že vyšší vzdělání může přinést výsledky a možnost získat dobré zaměstnání. Žijí pouze v přítomnosti, nevytváří si rezervy a nepřemýšlí nad tím, co bude zítra. Kolektivní soužití Romů jen napomáhá dalším negativním jevům. Pokud se nějaký Rom rozhodne vystoupit a věnovat se studiu, práci nebo pouze žije jinak než ostatní Romové, je považovaný za „Gadža“ a romská komunita jej vyloučí. To pro Romy znamená ztrátu vlastní rodiny a identity. Musí pak čelit nejen nedůvěře ze strany majority, ale bohužel i posměchu z řad vlastních příbuzných. *„Bohužel i někteří mladí Romové, kteří byli úspěšní v dosažení vyššího či vysokoškolského vzdělání, se potom už s „ostatními Romy“, většinou v problémech žijícími, neidentifikují a necítí potřebu jim pomoci dostat se ze stavu, ve kterém se nacházejí, a to nejen existenčně.“*⁷

Další podstatný rozdíl mezi Romy a Čechy je ten, že Romové neděkují, nezdraví se, nepřejí si dobrou chuť apod. Existuje sice uměle vytvořený pozdrav *Lačo dives* – Dobrý den, ale mezi sebou se Romové takto nezdraví. Potkají-li se, místo pozdravu užívají nejčastěji výraz *Kaj džas?* – kam jdeš či *Sar sal?* – Jak se máš?

Romské děti nejsou zvyklé prosit či poděkovat za jídlo, protože Romové se o všechno dělili, aniž by očekávali vděk. Mohou pak působit jako nevychované a neslušné. Toto má ovšem opět příčinu v tradicích a historii. Romové tvrdí, že jednou má ten, podruhé ten a je pro ně automatické se rozdělit s tím, kdo zrovna nemá. Což

---

⁷ Jakoubek M., Budilová L., eds., *Cikánské skupiny a jejich sociální organizace*, Blansko, CDK, 2009, s.: 244

víceméně funguje dodnes. Doslova říkají: Neděkuj, nejsi u Gadžů! Stejně tak si nepřejí před jídlem Dobrou chuť, ale pokud už něco říkají, tak *Cha čal'uv* – Najez se.

4. Současná situace vzdělávání Romských žáků

V současné době můžeme zaznamenávat vzestup Romů a jejich emancipaci, na druhé straně je však častěji vnímána problematika spojená s odloučením a negativní projevy nezaměstnanosti a nevzdělanosti Romů. V posledních letech je více než kdy jindy kladen důraz na řešení otázky vzdělávání Romů, vycházejí nejrůznější publikace a odborné texty zaměřující se na vzdělávání Romů a vznikla také řada organizací podporující integraci Romů právě především prostřednictvím vzdělávání. Vždy je kladen důraz na nutnost na respektování odlišnosti romské kultury a hodnot. Přesto, že snaha a pomoc směřující k dosažení vyššího vzdělání Romů je obrovská, stále zůstává většina Romů nevzdělaných a jejich počet s maturitou či vysokoškolským diplomem je minimální.

4.1 Současná situace problematiky vzdělávání Romů

Za nejvýraznější faktory, které stojí za školní neúspěšností romských žáků, lze považovat tyto:

- Odlišné rodinné prostředí a výchova
- Život v sociálně vyloučené lokalitě
- Nedostatečná motivace ke vzdělávání
- Absence romských dětí v mateřských školách
- Rezignace rodičů na zajištění vzdělání svým dětem
- Jazyková bariéra
- Nedostatek pedagogů se znalostmi romské problematiky

Snaha o integraci Romů do majoritní společnosti je obrovská, ovšem ne vždy se setkáváme se zájmem ze strany samotných Romů. Vzdělávání je rozhodně nutný prostředek k integraci Romů do společnosti.

Integrace je nejčastěji definována jako proces začleňování do společnosti, odstraňování bariér. Podle sociologického slovníku (Jandourek, J., 2007) je integrace mimo jiné definována jako úsilí o organizačně jednotnou školu pro děti různých

rozumových schopností, sociálního původu; začlenění jedince do skupiny a jeho akceptování ostatními členy. Opakem je segregace, tedy oddělování, vylučování.

Integrace však neznamená vymazání odlišné kultury a hodnot a to, že by se integrovaný žák přestal lišit od ostatních.

Psycholog J. W. Berry v článku „*Immigration, Acculturation and Adaptation*“ (1997) v souvislosti s integrací zmiňuje různé strategie, jak se člověk chová v novém prostředí, z nich však jen jedna vede k integraci. Uvádí, že vlastně pouze ochota udržovat svou vlastní identitu a charakteristiky a zároveň osobní kontakt s představiteli nové skupiny může vést k úspěšné integraci. To však samozřejmě klade nároky jak na stranu těch, kteří se chtějí integrovat, tak na stranu druhou. Tvrdí, že jen kombinací zachování své vlastní identity a charakteristik a zároveň kontaktů s členy nové skupiny dochází ke skutečné integraci. V okamžiku, kdy je jedna složka porušena, dochází již k strategiím, které jsou vždy obtížnější a náročnější z dlouhodobého hlediska – ať už se jedná o segregaci nebo asimilaci. K integraci je třeba dodat ještě jeden velmi důležitý aspekt – při integraci dochází samozřejmě k posunům a změnám na obou stranách – ten, který se chce integrovat, stejně jako skupina do které se chce integrovat, se skutečným kontaktem začíná měnit, což je v pořádku a takovéto procesy by měly být pedagogicky podporovány. Uvádím několik potřebných kroků k úspěšné integraci uvedených na <http://www.inkluzivniskola.cz/>:

K dosažení dobrých výsledků je nutné: Zařazovat nového žáka do struktur – nenechat ho sedět samotného, ve třídě hodně pracovat ve dvojicích nebo malých skupinkách tak, aby i nový žák mohl někam patřit a mít nějakou přirozenou formu interakce s ostatními jako součást výuky. Nabídnout variantu patronátu spolužáků (peer-tutoring) – v mnoha školách se osvědčila situace, že některý spolužák dobrovolník se ujme nového žáka a pomáhá mu se základní orientací v novém systému, látce, struktuře školy a dalších věcech. Nedělat z nového žáka představitele skupiny, z které pochází, naopak mu dovolit být individuem, které specificky a autenticky prožívá i své vlastní kulturní rozdíly. V praxi takový přístup znamená především vyhnout se aktivitám, které jsou zadané např. tímto způsobem (Thom, prosímtě, připrav si na zítřek referát o tom, jaké jsou typické vietnamské Vánoce) a naopak volit jinou formu zadání (rozdělit všechny děti do skupin a nechat je deset minut vyprávět o konkrétních zvycích, které dělají oni doma na vánoce a pak nechat skupinky referovat o rozdílech, na které

narazily). Využít znalosti a dovednosti nového žáka, které mohou být zásadním obohacením celé třídy. Stimulovat ve třídě takové aktivity, při kterých mohou všichni žáci reflektovat své individuální rozdíly (nechat žáky zkoumat některé aspekty jejich rodinného zázemí, dělat referáty o těch částech měst, z kterých pocházejí, atd.). V takových aktivitách je možno narazit nenásilně na rozdíly a reflektovat je, aniž by někdo konkrétní vyčníval a byl označován za odlišného.⁸

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR se zabývá rozvíjením příruček pro učitele romských žáků a školením učitelů, jak s metodami zacházet. V koncepci romské integrace je v návrhu zpráva o řadě opatření na zlepšování metodického zázemí pro výuku romských žáků (Balvín, J. 2008). Romské děti jsou často nesprávně zařazovány do pomocných – dříve zvláštních – škol.

V Koncepci romské integrace se uvádí, že *„zastavit společenský propad romských komunit lze pouze vyrovnávacími postupy, jež budou sledovat jako hlavní cíl integraci romských komunit a získání ekonomické soběstačnosti jejich členů. V tomto smyslu musí být specifický přístup kombinován s úsilím o přizpůsobení obecných opatření a zdrojů s ohledem na specifické podmínky a potřeby Romů.“*⁹

Podle této koncepce je cílem aktivit vlády řešit vzdělávání Romů s ohledem na jejich specifické potřeby s upřednostněním standardních vzdělávacích možností a institucí, v nezbytných případech pak s individuálními či skupinovými vzdělávacími programy. Cílem vyrovnávacích postupů je komplexní přístup k romským dětem již před vstupem do školy – včasná péče o děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. K tomuto účelu mají sloužit přípravné třídy a cílená asistence. V ideálním případě by měly romské děti chodit od tří let do školky, což by byla optimální doba na přípravu a zařazení do školy. Pokud se nepodaří romské dítě umístit do školky, je třeba využít přípravných tříd, jimž je věnována pozornost v další části této práce.

---

⁸ <http://www.inkluzivniskola.cz/pedagogicka-prace-s-diverzitou/tipy-jak-pomoci-integraci>

⁹ Koncepce romské integrace na období 2010-2013, prosinec 2009

4.2 Zařazování Romů do zvláštních škol

Zařazování Romských dětí do zvláštních škol má kořeny již v devadesátých letech, kdy se tímto zdánlivě jednoduše řešil problém vzdělávání Romů. Tyto zvláštní školy byly určeny pro děti s „lehkým mentálním postižením“. Podle tehdy platného zákona rozhodoval o umístění žáka do zvláštní školy třídní učitel na základě testů, které měřily žákovu inteligenční kapacitu, pokud k tomu žákovi právní zástupci dali souhlas. Testy se prováděly v některém ze školských poradenských zařízení spadajících pod Ministerstvo školství. Je logické, že romské děti nedosahovali tak vysokého stupně inteligence jako běžné děti a to z důvodu života ve vyloučených lokalitách a tudíž nepřipravenosti na školu. Jelikož většina rodičů tehdejších romských žáků byla nevzdělaná a neznalá školství, přeřazení dítěte do zvláštní školy nijak nebránila a neřešila. Jak známo inteligence se dá rozvíjet a IQ je možné zvýšit, k tomu však romské děti v podstatě ani nedostaly příležitost. Nepočítalo se ani s tím, že by Romové pokračovali se vzděláním na SŠ, proto výuka na zvláštních školách nedosahovala takových kvalit jako běžné ZŠ. Platný školský zákon formálně omezoval možnosti středního vzdělávání absolventů zvláštních škol až do roku 2000, kdy byl upraven. Způsob řešení byl velice krátkozraký. Z dlouhodobého hlediska tak pouze přispěl k separaci a ke vzniku výrazných rozdílů a diskriminaci ve vzdělávání.

13. listopadu 2007 vynesl Velký senát Evropského soudu pro lidská práva rozhodnutí, podle něhož se umístění romských dětí do zvláštních škol rovná diskriminaci. V těchto školách se jim totiž dostalo pouze podprůměrného vzdělání a navíc zde neexistoval adekvátní způsob, jak zpochybnit správnost tohoto umístění nebo zajistit přechod zpět na běžnou školu. Rozsudek Evropského soudu byl velkým průlomem. Rozhodl totiž, že umístováním dětí v České republice mezi lety 1996 a 1999 do zvláštních škol na základě jejich romského původu došlo k porušení článku dva prvního protokolu a také článku čtrnáct Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, která zaručuje právo na vzdělání bez diskriminace.

Nový školský zákon, který vstoupil v platnost v lednu 2005 (zákon č. 561/2004 Sb.)¹⁰, změnil školský systém tak, že základní školy nyní tvoří jednotnou kategorii. Původní kategorie zvláštních škol určených pro žáky s „lehkým mentálním postižením“ byla oficiálně zrušena a tyto školy nyní spadají do všeobecné kategorie základních škol společně s běžnými základními školami. Zrušení zvláštních škol však ve skutečnosti znamenalo pouze změnu jejich názvu. Školy tohoto typu jsou pod jiným jménem stále zřizovány k tomu zvlášť určenými krajskými orgány. Většina bývalých zvláštních škol nadále vyučuje podle omezených školních vzdělávacích programů. Nyní jsou označovány jako základní školy praktické, protože se i nadále snaží o výuku praktických dovedností. Přívlastek „praktická“ často vůbec není součástí oficiálního názvu školy, protože podle zákona nyní oficiálně patří do kategorie „základních škol“. Tato změna jména neznamena, že děti, které byly do takové školy umístěny neprávem, poté přestoupily do jiné školy, která by odpovídala jejich skutečným schopnostem a dovednostem.

Tento školský zákon přinesl významné změny ve formální dostupnosti středoškolského vzdělání. Vysvědčení ze základní školy praktické je nyní považováno za rovnocenné s vysvědčením z běžné základní školy. Oficiálně tak mohou žáci z bývalých zvláštních škol pokračovat ve studiu na všech typech středních škol. Přijetí na střední školu je však podmíněno dokončenou devítiletou povinnou školní docházkou a také splněním přijímacích kritérií, například složením přijímacích zkoušek. V důsledku toho jsou absolventi základních škol praktických, kteří se učili podle omezeného školního plánu stanoveného dodatkem Rámcových vzdělávacích programů (RVP), i nadále znevýhodněni a ve skutečnosti mají omezenou možnost pokračovat ve vzdělávání. Je totiž velmi pravděpodobné, že budou mít při přijímacím řízení potíže splnit vstupní požadavky na jiný typ školy, než jsou odborná učiliště. Z výzkumu provedeného ministerstvem školství, který byl proveden napříč sociálně vyloučenými romskými komunitami, vyplývá, že každé třetí romské dítě navštěvuje školu, která nepatří do kategorie běžných vzdělávacích zařízení.

---

¹⁰ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání

Segregace romských dětí na běžných základních školách má za následek nižší úroveň vzdělání těchto dětí ve srovnání s žáky ostatních škol. Romské děti jsou diskriminovány, i když docházejí do běžných základních škol. Běžné základní školy často nemají možnost ani vůli poskytnout zvláštní podporu romským žákům, kteří pocházejí ze sociálně znevýhodněného prostředí. Stále existuje řada předsudků a Romské děti nemají ve vzdělání stejnou startovací pozici jako ostatní, jelikož většina z nich nechodila do mateřské školy a rodina jim neposkytla dostatečnou podporu a motivaci. Tento fakt ve spojení s diskriminačními postupy při hodnocení vzdělávacích potřeb přispívá k tomu, že jsou tyto děti přesunovány do základních škol praktických.

Průzkum, který zadala vláda publikovaný v roce 2006, považuje za hlavní příčinu přechodu romských dětí do základních škol praktických skutečnost, že školy nerespektují zvláštní vzdělávací potřeby romských žáků ze znevýhodněných oblastí. Zpráva doslova uvádí, že běžné základní školy „nerespektují specifické vzdělávací potřeby romských žáků ze sociálně vyloučených lokalit a nereagují na ně například změnou metod výuky a organizace školy“. Průzkum Ministerstva školství České republiky navíc ukázal, že romské děti mají ve srovnání se svými neromskými spolužáky poloviční šanci zůstat ve třídě, v níž zahájily své základní vzdělávání. Je tomu tak proto, že buď musí opakovat ročník, anebo jsou přeřazeny do speciální třídy či do základní školy praktické.¹¹

Segregované školství má negativní vliv na prospěch žáků. Dětem chybí motivace, kterou by jinak mohly mít, pokud by chodily do školy s ostatními žáky, kteří mají výborný prospěch a kteří by jim zároveň mohli být v lecčem nápomocni. Rodiče romských dětí uvádějí, že by i oni uvítali, kdyby jejich děti chodily do běžných škol, pokud by však nehrozila šikana ze strany spolužáků a předsudky mnohých učitelů. I z tohoto důvodu pak raději umísťují své děti do separovaných či praktických škol.

Školský zákon platný od roku 2005 ve druhém paragrafu ustanovuje, že:

„Vzdělávání je založeno na zásadách:

---

¹¹ Amnesty International: Zpráva o vzdělávání romských žáků, 2010

- *rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana,*
- *zohledňování vzdělávacích potřeb jednotlivce,*
- *vzájemné úcty, respektu, názorové snášenlivosti, solidarity a důstojnosti všech účastníků vzdělávání.“*

Přijetí tohoto zákona v praxi však stále nebylo příliš realizováno a segregované školství nadále přetrvává. Z tohoto důvodu je prozatím potřebné uplatňování tzv. vyrovnávacích postupů pro postupné zařazování romských žáků do běžných škol, které směřují k odstranění segregace a diskriminace ve vzdělávání. Z jiného úhlu pohledu se ale např. zmiňované přípravné třídy mohou zdát jako krok spíše opačný, jelikož směřují k segregování. Uvažujeme-li však z hlediska dlouhodobé perspektivy jsou tyto vyrovnávací postupy jednoznačně pozitivní a investice do nich se vyplácí.

4.3 Přípravné třídy

Od roku 1993 jsou u nás zřizovány při ZŠ a MŠ přípravné třídy pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. Cílem přípravných tříd je usnadnění přechodu dítěte z rodinného prostředí do školy a snížení množství romských žáků umístěvaných do základních škol praktických a jiných speciálních škol. Tyto třídy vznikly právě na základě selhávání romských žáků v prvních třídách, kdy tito žáci nebyli dostatečně připraveni pro vstup do školy a jejich školní úspěšnost byla velmi tragická. Počet přípravných tříd se v celé zemi zvyšuje. V těchto třídách pracují zkušení pedagogové a vychovatelé. K výcviku pedagogů, vytvoření množství kvalitních pomůcek určených k práci v přípravných třídách došlo díky programu PHARE 2000 (CZ 000203-01 podpora integrace Romů ve vzdělávání a PHARE CZ 000203-02 Kurikula pro multikulturní výchovu). V jeho rámci bylo vyškoleny 400 pedagogů a vychovatelů-asistentů, kteří nyní pracují se žáky z romských komunit. (Balvín J., 2008)

V roce 2003 byl Fakultou humanitních studií UK z podnětu MŠMT proveden Monitoring efektivity přípravných tříd, který sledoval školní roky 1999 – 2003. Z monitoringu jasně vyplynulo, že přípravné třídy jsou efektivní a absolventům přípravných ročníků se ve škole daří lépe. Stále však není těchto tříd dostatek. Existuje argument proti těmto přípravným třídám, a sice ten že mateřské školy, obzvláště poslední ročníky jsou dostatečné pro přípravu do školy a vznik speciálních přípravných tříd je pouze zbytečný krok. Rozdíl ovšem je, že MŠ jsou u nás placené, kdežto přípravné třídy jsou bezplatné, což je jedním z důvodů proč Romové neumístit děti do MŠ. Není pro ně důvod platit školku, je-li v rodině vždy někdo doma, kdo se o dítě může postarat.

přípravný ročník při	navštěvovalo	postoupilo do 1. ročníku		pokračovalo v přípravném ročníku
		základní školy	zvláštní školy	
základní škole	1 993 žáků	1 779	64	150
zvláštní škole	1 315 žáků	645	251	419
mateřské škole	360 žáků	329	10	21

Zdroj: Zpráva o projektu Monitoring efektivity přípravných ročníků, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2003.

Přípravné třídy jinak zvané nulté ročníky dnes fungují i při několika brněnských mateřských a základních školách. Např. při ZŠ Křenová, ZŠ 28. Října.

Cílem přípravných tříd je naučit děti to, co výchovou nezískaly v rodině. To znamená především správné komunikaci, teamové práci, dochází zde k odstraňování případné jazykové bariéry. Dítěte je motivováno ke vzdělávání a tvořivosti. Formou hry se děti učí základním dovednostem a rozvíjí se jejich schopnosti, mnohdy se zde poprvé setkají s knihami, učí se barvy, měsíce, dny v týdnu apod. a především se učí dennímu řádu, na který nebylo zvyklé z rodiny. Vše je směřováno k úspěšnému nástupu do první třídy ZŠ. V přípravných třídách mnohé děti poprvé přijdou do kontaktu s jinými lidmi než je rodina a širší příbuzenstvo a setkají se zde poprvé s autoritou. Učí se pozornosti a hodnotám.

Na přípravné třídy existuje řada názorů. Na jedné straně jsou vnímány pozitivně, protože skutečně přispívají k lepšímu zařazení Romů do základních škol, ovšem na straně druhé je patrné, že se opět jedná pouze o krok směřující spíše k separaci, protože přípravné třídy jsou určeny pouze pro romské děti a ne pro neromské. Někteří vnímají přípravné třídy negativně právě z důvodu desintegrace a domnívají se, že by bylo efektivnější, aby romské děti chodili od tří let do mateřských škol stejně jako ostatní děti. Což se ale z důvodů popsaných výše neděje, proto je existence přípravných tříd v současné době pro budoucí integraci Romů do běžných škol výhodná a nezbytná. Hlavním cílem směřujícím k integraci již od útlého věku dětí by momentálně mělo být co největší začleňování romských dětí do MŠ nebo naopak poskytovat možnost využít přípravných tříd i pro děti neromské. Startovací pozice ve škole by tak mohla být vyrovnanější než je tomu dosud.

4.4 Spolupráce školy s rodinou

Romští rodiče vnímají školu jako nepřátelské prostředí pro jejich dítě. Mají strach z odcizení dítěte. Své děti neumějí dostatečně motivovat pro vzdělávání, omlouvají jejich absenci a pozdní příchody. Necítí potřebu informovat se o výuce, o prospěchu, mají nedůvěru k pedagogům, nechodí na rodičovská sdružení. Takových je bohužel stále většina. Bez spolupráce rodičů a bez jejich zájmu nelze od dítěte očekávat dostatečnou školní úspěšnost. Jelikož je dítě obrazem svých rodičů, těžko bude prospívat bez jejich podpory a snahy. Naopak přijme za své negativní postoje vůči škole a ztratí zájem o další vzdělávání. Řada romských rodičů ani nemá povědomí o existenci přípravných tříd nebo této možnosti nevyužijí, protože ji považují za zbytečnou. I z tohoto důvodu působí ve větších řada organizací a informačních center pro Romy. V Brně například IQ Roma servis, který se zaměřuje na poskytování informací týkající se výběru školy, poskytuje poradenství pro sociálně vyloučené obyvatele a snaží se propagovat systém směřující k začleňování romských dětí do běžných škol. Romské středisko DROM, které nabízí klub pro předškolní děti a jejich matky, nevyžaduje povinnou docházku, ale snaží se o rozvoj dětí v předškolním věku stejně jako MŠ.

Romské děti naneštěstí mnohdy nemají prostor a klid na učení doma. Nemají dostačující pomůcky, rodiče vlivem vlastní nevzdělanosti nejsou schopni dětem pomoci

s domácími úkoly a zajistit jim kvalitnější prostředí pro učení, a tak mnohdy veškeré snahy pedagogů ztroskotají.

Působit jako pedagog ve třídě s převahou romských žáků bezpochyby vyžaduje dokonalé zvládnutí svého oboru. V České republice existuje od roku 1992 tzv. Hnutí R, které sdružuje učitele romských žáků. Učitelé by měli být seznámeni s minimem znalostí o romské historii, kultuře, jazyku a o zvláštностech komunikace s romskými rodiči. Předpokladem je tolerantní přístup každého pedagoga.

Romové žijící v sociálně vyloučených lokalitách navštěvují převážně ty základní školy, jež jsou k těmto lokalitám nejbližší. Rodiče neromských dětí pak své děti ze strachu umisťují na jiné základní školy, což má za následek to, že na několika ZŠ je převaha romských žáků a nedá se tedy mluvit o integrovaném školství, ale školy jsou pak označovány jako romské. Na těchto školách je velmi obtížné působit jako pedagog, obzvláště na druhém stupni, kde žáci bývají vulgární, bez zájmu o výuku. Je-li romské dítě v běžné české škole, většinou neprospívá z mnoha důvodů tak dobře jako ostatní žáci, v důsledku toho pak bývá pak přerazováno do škol praktických (dříve zvláštních), přičemž pak i praktické školy bývají také spíše romské. Pravdou zůstává, že romské dítě se kolektivu „svých“ tedy dalších Romů cítí lépe, než když je v běžné škole samotné mezi Neromy, kde může být šikanováno či diskriminováno. V kolektivu se však snáz nechá strhnout davem a jeho školní úspěšnost tak může být v porovnání s těmi, co zůstávají na běžné škole nižší.

4.5 Romský pedagogický asistent – asistent pedagoga

Funkce asistenta pedagoga (dříve nazývána romský pedagogický asistent) je dnes také jednou možností jak přispět k lepšímu zařazení dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí do školy a odstraňování školních problémů. Asistenti pedagoga by měli být jakýmsi prostředníky mezi školou a rodinou. Tito asistenti působí na školách s větším počtem romských žáků od roku 1998. K vykonávání tohoto povolání není třeba vysokoškolského vzdělání, což je nepochybně výhoda. Asistentem

pedagoga se tak může podle § 20 písm. e) zákon č. 563/2004 Sb.¹² a § 4 vyhlášky č. 317/2005 Sb.¹³ stát kdokoliv z úspěšných absolventů základních škol, starších osmnácti let, s čistým trestným rejstříkem. Zájemci o práci asistenta musí absolvovat kurz pedagogického minima, který zahrnuje 120 hodin výuky (80 hodin přímé výuky přednášky, semináře a 40 hodin pedagogické praxe a konzultací) a poté již mohou nastoupit do konkrétní třídy. Se stoupajícím počtem Romů absolvujících střední školu, jsou k práci asistentů upřednostňováni právě absolventi SŠ, kteří rovněž musí projít uvedeným kurzem. Výhodou romského asistenta je, ovládá-li romský jazyk, může tak mít k dětem, ale hlavně k rodičům bližší vztah. Rodiče mohou důvěřovat právě asistentovi, který je spojnicí mezi romskou komunitou a školním prostředím. Stejně tak romští žáci mohou pocítit větší klid a porozumění a snáze překonat nesnáze ve škole díky asistentovi, kterého mohou svým způsobem považovat „za svého“. Jelikož romský asistent pravděpodobně vyrůstal v podobných podmínkách jako žáci v dané třídě, je schopen snáz porozumět dětem a snažit se jim pomoci s překonáváním strachu z neznámého prostředí. Nepochybně může pro romské žáky být i vzorem a příkladem, že vzdělání a škola jsou důležité pro jejich budoucí život a výběr povolání.

Asistenti pedagoga mají výrazný vliv na zlepšení studijních výsledků romských žáků. Podle výzkumu ve vyloučených romských komunitách v České republice v roce 2008 dokončilo třetí ročník povinné školní docházky ve své původní třídě pouze šedesát pět procent romských dětí, které navštěvovaly třídy bez asistenta pedagoga. (To znamená, že nemusely opakovat ročník ani přejít na základní školu praktickou). Naopak ve třídách, které využívaly asistenty pedagoga, zůstalo ve své původní třídě na běžné základní škole plných sedmdesát pět procent dětí. Ministerstvo školství vyhláší každý rok rozvojový program určený k „financování asistentů pedagoga pro sociálně znevýhodněné děti, žáky a studenty“. V roce 2009 zaregistrovaly úřady 430 požadavků na asistenty pedagoga, což je výrazný nárůst oproti předchozím rokům. Všem těmto žádostem bylo vyhověno. Je pozitivní, že byly vyčleněny finance nutné k vytvoření pozic těchto asistentů. O zřízení funkce asistenta pedagoga rozhoduje každá škola samostatně.

---

¹² Zákon č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících

¹³ Vyhláška č.317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků

4.6 Specifika vzdělávání romských žáků

V rámci Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013 bylo definováno mimo jiné několik důležitých aspektů, na něj je nutné brát zřetel ve vzdělávání romských žáků. Tato koncepce zahrnuje důležité oblasti týkající se integrace Romů, které Vláda ČR považuje za nutné se jimi zabývat, vzdělání bezesporu patří k nejdůležitější z nich. „Vláda ČR podporuje využívání dočasných vyrovnávacích postupů ve vztahu Romům. Nevyužívá však cestu kvót, které by určovaly počty Romů v určitých zaměstnáních nebo ve vzdělávacím systému, ale cestu cílené asistence, jež umožňuje znevýhodněným Romům překonat handicap a vyrovnat se s na sebe kladenými požadavky. Vláda přistupuje k vyrovnávacím postupům s perspektivou dosáhnout cílů s nimi spojovaných do roku 2020“¹⁴. Cílem je mimo jiné i „veřejné přijetí a uznání romské kultury, historie a jazyka jako plnohodnotné součásti většinové kultury české společnosti. Za tímto účelem je nutné uskutečnit následující kroky:

„Ve spolupráci s Výzkumným ústavem pedagogickým a Národním ústavem odborného vzdělávání doplnit učivo společenskovedních předmětů a dějepisu o téma romské kultury a dějin do rámcových vzdělávacích programů škol v souladu s harmonogramem revizí rámcových vzdělávacích programů, dále do výukových materiálů vydávaných MŠMT pro žáky a studenty na všech stupních vzdělávacího systému“. Zavedení výuky romských dějin do školních osnov v rámci dějepisu by bylo přínosné nejen pro romské žáky, ale rovněž v rámci multikulturní výchovy pro žáky neromské. Dosud se ve školách romská historie vyučuje velmi okrajově nebo dokonce vůbec. Každé dítě má právo dozvědět se o své historii a kultuře a k tomu romské děti nemají v běžných školách dostatek možností. *„Včlenit výše uvedená témata i do systému vzdělávání pedagogických pracovníků a do metodických materiálů, jimiž se při práci řídí. Zajistit prostřednictvím České školní inspekce průběžné hodnocení souladu školských vzdělávacích programů s doplněnými rámcovými vzdělávacími programy škol“.*

„V mainstreamových kulturních institucích podporovat projekty vztahující se k romské kultuře (tj. v běžných muzeích, galeriích atd.). Popularizovat poznatky o romské kultuře a historii Romů v tisku a ve veřejnoprávních sdělovacích prostředcích.

---

¹⁴ Koncepce romské integrace na období 2010-2013, prosinec 2009, s.: 6

*Podporovat realizaci kulturních akcí (tj. festivalů, oslav a pietních aktů) ve veřejných prostorech obcí a měst”.*¹⁵

Uvedené kroky by mohly být přínosné nejen v rámci vzdělávání na školách, ale nepochybně by přispěly k zlepšení celkové situace ve společnosti. Pokud by se v médiích častěji promítala témata z romské kultury, historie, současnosti a v souvislosti s Romy by se v médiích nemluvalo pouze o negativních jevech, řada lidí by snad přestala odsuzovat a paušalizovat Romy, ale začala by vnímat jednotlivé osobnosti individuálně. Dále z uvedených kroků vyplývá nutnost začít s multikulturní výukou na základních školách.

Koncepce odsuzuje segregované školství, poukazuje na možnosti vytváření xenofobních a diskriminačních tendencí, nebude-li realizována multikulturní výchova na školách a nebudou-li romské děti integrovány do běžných škol. Vláda ČR si v oblasti vzdělávání klade za cíl právě především rozvíjení podmínek pro inkluzivní vzdělávání, zvyšování počtu romských žáků na běžných ZŠ, zvýšit počet romských studentů na SŠ a VŠ. K tomuto mají sloužit vyrovnávací postupy, mezi něž patří již popisované přípravné třídy a romští asistenti. Důraz je kladen také na včasnou péči pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí a na připravenost pedagogických pracovníků. Velký důraz je kladen na respektování romské kultury a hodnotách. Pedagogičtí pracovníci, kteří přicházejí do kontaktu s romskými žáky, by měli nepochybně znát romskou historii, tradice a prostředí, ve kterém dnešní romské děti vyrůstají. Měli by se snažit přiblížit Romům a pochopit jejich myšlení.

S nástupem do ZŠ se romské dítě dostává do zcela odlišného prostředí, než bylo zvyklé z domova. J. Balvín hovoří o konfliktu rodinného a školního prostředí. Dítě se musí přizpůsobit dosud neznámým podmínkám. To se však v mnoha případech nedaří, z důvodu nechuti se vzdělávat a nezájmu o školu. Není-li dítě podporováno a kontrolováno rodiči, samo nemá o školu zájem.

---

¹⁵ Koncepce romské integrace na období 2010-2013, prosinec 2009, s.: 12

Jedním z problémů současného školství je zařazování romských žáků do praktických – dříve zvláštních škol aniž by k tomu byl vážnější důvod. Romské dítě tak mnohdy ani nedostane šanci na lepší vzdělání. Zařazením do praktické školy či třídy s těmi problémovými žáky je dítě zbaveno možnosti většího rozvoje, chybí mu motivace k učení, jelikož je izolováno od ostatních žáků s lepším prospěchem. Problém nerovných šancí na vzdělání by měl být řešen tzv. inkluzivními školami. Je to šance nejen pro romské děti, ale i pro děti neromské, které vyrůstají v horších sociálních podmínkách. Inkluzivní škola by měla zaručit rovné příležitosti pro všechny děti bez ohledu na to, z jakého rodinného prostředí pocházejí. Inkluzivní školství se mimo jiné týká i mimořádně nadaných dětí a cizinců. Podle publikace „*Otevírání školy všem dětem*“ o inkluzivních školách, by měly fungovat na těchto principech:

- Prvním, a zásadním krokem, jak pomoci dětem kulturně či sociálně znevýhodněným, je začít již kvalitním předškolním vzděláváním a pomoci rodičům při výchově a vzdělávání jejich dětí.
- Druhým bodem je aktivní výuka s individuálním přístupem a podporou zodpovědnosti za vlastní učení.
- Snížení jazykového znevýhodnění a podpora porozumění vyučovacím jazyku v počátcích nejlépe prostřednictvím asistentů ovládajících jak jazyk původní, tak vyučovací dětem usnadní porozumění vyučovací látce a podpoří rychlejší začlenění do kolektivu.
- Soustředěním požadavků na děti výhradně do vyučování a zajištěním odpolední přípravy odpadá znevýhodnění dítěte vlivem nedostatečně motivovaných rodičů.
- Spolupráce s terénními pracovníky a romskými asistenty škole pomůže seznámit se s prostředím dítěte a snadněji komunikovat s rodiči.
- Důležitým krokem je podpora sebeúcty a sebepoznávání dítěte – nesnižovat nároky na dítě předčasně například zařazením dítěte do zvláštní (praktické) školy.
- Klima školy – překonání předsudků, prevence rasismu, vztahy – pro průběh a kvalitu vzdělávání má klima školy zásadní význam.
- Neméně zásadním bodem je také personální politika školy – investice do dalšího vzdělávání pedagogů a pravidelné poskytování zpětné vazby, sdílení zkušeností s jinými školami a organizacemi.

- Inkluzivní škola zajišťuje a rozvíjí mimoškolní aktivity jako důležitou nadstavbu pro další podporu talentu a nadání kteréhokoliv žáka školy – například ve spolupráci s různými organizacemi či dobrovolnickými aktivitami
- Desátým bodem ve výčtu je podpora profilace a volby povolání – posílit motivaci pro další vzdělávání a podpořit rozvoj talentu se školám daří prostřednictvím volitelných předmětů a kariérového poradenství.¹⁶

4.7 Vzdělávání Romů od ZŠ po VŠ

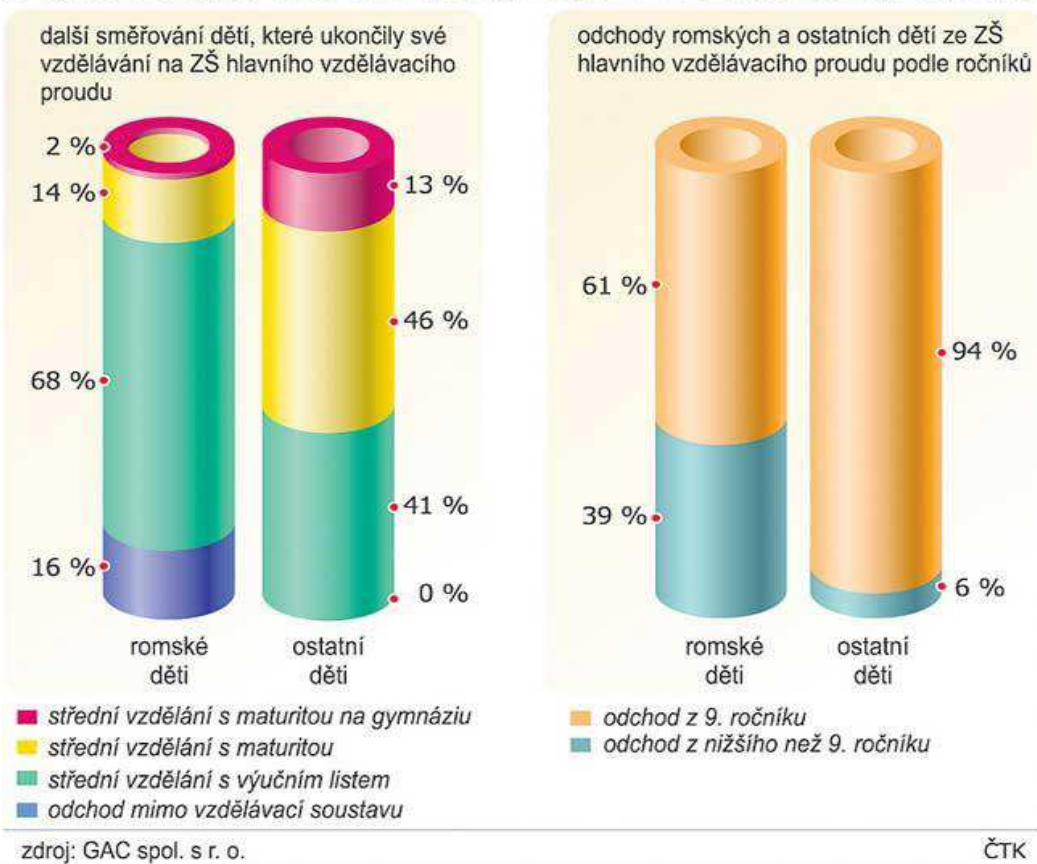
Mnoho romských žáků vůbec nedokončí základní vzdělání nebo nenastoupí na střední školu. Pokud romský žák úspěšně dokončí 9. ročník ZŠ většinou již nemá zájem a motivaci pokračovat na střední školu či odborné učiliště. Nedávný výzkum sociologa Ivana Gabala ukázal, že 39% romských dětí nedokončí ZŠ a odchází předčasně, 16% Romů s dokončenou ZŠ dál nepokračuje v dalším vzdělávání. Ukázal rovněž, že Romové nevyužívají svůj potenciál, nejčastěji si vybírají odborná učiliště, přičemž řada z nich je nedokončí. Pouze 14% romských žáků si vybírá střední školu s maturitou. Na gymnázia odchází studovat jen minimální počet romských dětí. Podle modelu, jež společnost GAC vypracovala, se z každé tisícovky romských dětí dopracuje na víceleté gymnázium pouze šest jedinců. Na čtyřletá gymnázia se dostanou jenom čtyři romské děti z tisíce.

Proč jsou romské děti na středních školách tak málo úspěšné, přičítají autoři výzkumu mimo jiné tomu, že střední školy na rozdíl od těch základních nevyužívají nástroje ke zvýšení šancí znevýhodněných žáků. Nejsou rovněž tolik obeznámeny se sociálním zázemím studentů. *„Vysoké procento dětí bude bez kvalifikace a s neukončeným vzděláním bude zřejmě kopírovat životní osud svých rodičů,”* míní sociolog Ivan Gabal. Pro srovnání zde uvádím grafy porovnávající úspěšnost romských a neromských žáků, které vyplynuly z uváděného výzkumu.

---

¹⁶ <http://www.novinky.cz/clanek/152156-inkluzivni-skola-dava-sanci-i-znevychodnenym-detem.html>

KAM ODCHÁZEJÍ ROMSKÉ DĚTI PO ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Pro romské studenty, kteří úspěšně absolvují střední školu a chtějí pokračovat ve studiu na VŠ je většinou největším úskalím finanční situace. Přesto, že je u nás studium na státních školách zatím neplacené, je s ním spojena řada finančních výdajů, do nichž romští rodiče nechtějí nebo nemohou investovat. Zájemcům o vysokoškolské studium, kteří pocházejí ze sociálně znevýhodněného prostředí, mohou být poskytnuta sociální stipendia, díky nimž může úspěšně absolvovat VŠ i řada Romů pocházejících právě z těchto poměrů. Stipendia poskytuje například Romský vzdělávací fond (Roma Education Fund). Počet romských studentů na VŠ stále zůstává velmi nízký.

5. Vzdělávání Romů v Brně

5.1 Statistika, ZŠ s velkým počtem romských žáků

V Brně žije podle odhadu odborníků 15.000 až 17.000 Romů, z nichž 8.000 až 10.000 bydlí v sociálně vyloučených lokalitách. Za sociálně vyloučené lokality v Brně lze považovat převážně okolí ulic Cejl, Francouzská, Bratislavská či Vranovská. Dále pak ulici Dornych či Plotní. Většina dětí vyrůstající v těchto lokalitách chodí do škol v blízkosti svého bydliště. Jedná se především o ZŠ Vranovská, ZŠ 28. října, ZŠ Merhautova a ZŠ Křenová. Tyto školy jsou mnohdy označovány za tzv. romské školy, právě z důvodu, že zde převažují romští žáci. To, že Romové nedojíždí i do vzdálenějších škol má opět za následek segregaci nejen ve vzdělávání. Romské děti téměř nepříjdou do kontaktu s dětmi neromskými, ale pohybují se opět pouze mezi svými a proces integrace zde chybí. Důvody, proč romské děti nedojíždí do vzdálenějších škol, jsou různé, nejčastější je důvod finanční nebo to, že romské rodiče ani nenapadne poslat dítě do jiných škol. Je pro ně pohodlnější, poslat dítě do blízké školy v doprovodu dětí ze sousedství apod. V případech, že dítě chodí do jiné školy než jeho kamarádi a sousedi, může se cítit osamocené a odcizené a samo projeví zájem chodit na stejnou školu, jako ostatní romské děti. Důsledkem toho vznikají právě tzv. romské třídy či školy, kam následně neromští rodiče odmítají posílat své děti. Velmi příkladně na tento fenomén vzniku romských tříd poukázal 16-ti dílný dokumentární seriál *Ptáčata aneb nejsme žádná béčka* v režii Kamily Zlatuškové a Ladislava Cmírala vysílaný v roce 2010 na ČT2. Tento projekt byl ojedinělý v celé evropské televizní tvorbě a zaměřil se na třídu 2. B Základní školy Vranovská, kde byli převážně romští žáci. Tato třída vznikla z důvodu toho, že rodiče neromských žáků sepsali petici, že nechtějí, aby jejich děti chodily do třídy spolu s romskými dětmi. *Ptáčata* sledoval televizní štáb po dobu jednoho školního roku včetně letních prázdnin.

Výuka na těchto ZŠ je pak upravena podle specifických potřeb romských žáků. Působí zde zkušení pedagogové a romští asistenti, fungují zde rovněž zmiňované přípravné třídy. Při výuce je kladen důraz na praktické ukázky, na používání pomůcek, respektuje se zde romský temperament, kladný vztah k hudbě a tanci.

5.2 ZŠ 28. října Brno

V rámci psaní této práce jsem navštívila ZŠ 28. října. Průvodcem na této škole mi byl jeden z pedagogických pracovníků, zkrácená verze rozhovoru s ním je uvedena v praktické části práce.

Tato škola se dlouhodobě specializuje na vzdělávání žáku ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. 99% žáků tvoří romské děti, žijící v okolních ulicích, které lze považovat za sociálně vyloučenou oblast. Na škole je výuka realizována **celodenním programem** – škola je otevřená celý den pro žáky, případně i rodiče, přičemž školní vyučování volně přechází ve volnočasové a relaxační aktivity. V prostorách školy probíhá řada zájmových kroužků a klubů. Škola pracuje na základě výjimky MŠMT již od r. 2006 podle školního programu OSMEC – odpovědnost, samostatnost, multikultura, elán, cílevědomost. Škola spolupracuje se sdružením DROM či Sdružením Romů na Moravě.¹⁷

ZŠ 28. října má dále využívá v rámci vzdělávání a integrace prostředků mezi něž patří: **včasná péče**, jejíž cílem je předcházet školní neúspěšnosti žáků a poskytování rodině i dítěti předpoklady k integraci do společnosti. Za tímto účelem funguje při škole MŠ Dituška kde s dětmi bývají i jejich rodiče, což má přispívat k lepší komunikaci a k lepším vztahům dítě - rodič - učitel. Součástí efektivní včasné péče je rovněž přípravný ročník. (Koncepte včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí). Vzdělávací program **Začít spolu** realizovaný již od r. 1994, který prosazuje a umožňuje inkluzivní vzdělávání žáků se speciálními potřebami, klade důraz např. na netradiční členění třídy, vytváření motivačního prostředí. V rámci celodenního programu při škole funguje **řada zájmových kroužků** – taneční, hudební, počítačový, sportovní...dále škola nabízí doučování, pomoc s přípravou přijímacích zkoušek na SŠ, vydává časopis *Amaro Jilo*, na kterém se podílejí především sami žáci či pořádá hudební festival zvaný **Amari kereka**.¹⁸ Romské děti jsou hudebně a tanečně velmi nadané, proto je o tyto zájmové kroužky a činnosti velký zájem, ovšem stále se nedaří dosáhnout jejich dlouhodobé pravidelné účasti. Jejich nadšení je velmi krátkodobé

---

¹⁷ <http://www.stred.brno.cz/zs-a-ms-namesti-28-rijna-22>

¹⁸ <http://www.osmec.cz/>

a chybí motivace pro další pokračování. Řadu dětí odradí první neúspěch a ztrácí zájem o další pokračování a prohlubování svých schopností. Talent a nadání romských dětí tak mnohdy zůstane nevyužit. Cílem pedagogů je dosáhnout dlouhodobého úspěchu, jak v oblasti vzdělávání, tak v oblasti zájmových činností. V současné době škola zkouší novou metodu – účast dvou pedagogů v každé třídě. Kromě toho na škole působí 6 asistentů pedagoga. Rovněž na škole probíhá kurz romštiny pro pedagogy, jehož cílem je pochopení a ulehčení komunikace nejen s dětmi, ale taktéž s rodiči, kteří velmi často hovoří lépe romsky než česky (obzvláště se toto týká olašských Romů).

Přervávajícím problémem je stále velká neřešená absence romských dětí ve vyučování. Vyučující se však raději věnují žákům, kteří do školy chodí a projevují zájem a snahu a jejich podporování má smysl, než aby se zabývali problémovými dětmi. To už je po té práci pro sociální úřady a sociální pracovníky. Dalším úskalím je pak obtížná motivace, děti nejsou motivováni z domova, nejsou mnohdy motivováni ani lepšími či staršími žáky, kteří by jim mohli být příkladem. Přesto, že jsou žáci v hodinách aktivní, pozorní a projevují zájem, jakmile se zavřou školní dveře a oni přijdou do rodinného prostředí nebo mezi kamarády, jejich zájem a motivace se ztrácí. Jen málokterí rodiče opravu důsledně dohlížejí na trávení volného času a na školní výsledky.

6. Shrnutí

Na závěr teoretické části této práce je potřebné shrnout vše, co zde bylo napsáno. Byly popsány nejvýraznější problémy, příčiny a souvislosti se vzděláváním Romů. V současné době existuje celá řada projektů, programů, plánů a koncepcí směřujících k zlepšení situace. Cílem těchto projektů je zvýšení romské vzdělanosti, zapojení Romů do veřejného života a odstranění bariér vzniklých mezi nimi a majoritou. Problematika vzdělávání Romů byla dlouho řešena velmi krátkozrakým způsobem, byly tendence odkládat a odsouvat nutné řešení. Romové byli vytlačováni na okraj společnosti, což bylo poměrně pohodlné řešení romské problematiky, ovšem velmi segregáční a diskriminační. Romové se však tomuto natolik přizpůsobili, že dnes jen velmi obtížně přijímají jiné podmínky a snahu o integraci. Vytrácejí se tradiční hodnoty a původní romská kultura, zatímco české hodnoty a zákony zatím Romové příliš neuznávají. Tím vzniká konflikt mezi dvěma odlišnými systémy. Sociální systém, který v ČR funguje, poskytuje Romům relativně slušné podmínky k živobytí, aniž by museli chodit do práce. Ti, kteří pracovat chtějí, se stále setkávají s diskriminací. Důsledkem toho všeho je pak rezignace nejen Romů, ale i většinové společnosti a tendence situaci neřešit.

Za nejvýraznější příčiny problémů lze považovat život v sociálním vyloučení, nedostatečnou motivaci a výdrž, jazykovou bariéru, nezáměr rodičů, odlišné hodnoty a výchova dětí.

V současné době se z mnoha důvodů nejvíce uplatňuje systém vzdělávání zvláště romských a neromských dětí, který ovšem proces integrace brzdí. Řešením této situace by mohla být kontrola a dohled na zařazování romských dětí do škol s důrazem na jejich rozptýlení do běžných škol. Větší a důslednější spolupráce s rodiči a zavedení multikulturní výchovy a výuky. Rovněž by bylo vhodné zvýšit kontroly školní docházky romských dětí a řešit velkou absenci dětí ve škole.

7. Praktická část

V této části práce je představen a zhodnocen průzkum týkající se vzdělávání romských žáků na základních školách. Jelikož považuji za podstatné především to, jak ke vzdělávání svých dětí přistupují romští rodiče, zaměřila jsem se v průzkumu právě na ně. Je pochopitelné nejen u romských, ale i neromských dětí, že podpora a zájem rodičů jsou nezbytné. Úspěšnost dětí a jejich vztah ke škole zejména na prvním stupni ZŠ mohou do značné míry ovlivnit právě především rodiče, kteří mohou být pro své děti příkladem a motivační silou v procesu vzdělávání.

Nejprve uvádím dotazníkové šetření včetně vyhodnocení a následně rozhovor s jedním z rodičů a rozhovor s pedagogickým pracovníkem a asistentem působícím na ZŠ 28. října v Brně.

7.1 Dotazníkové šetření

K průzkumu byl sestaven krátký jednoduchý dotazník, jehož otázky byly zaměřeny především na to, jak Romové vnímají vyrovnávací postupy, zda je využili při zařazení svých dětí do vzdělávacího procesu a zda je vnímají jako pozitivní.

Cílem dotazníkového šetření bylo získat informace o tom, na kolik se liší přístup Romů ke vzdělání od majority, na kolik jsou rodiče romských žáků informováni o možnostech ve vzdělávání, zda využili přípravné třídy a jaké jsou jejich osobní zkušenosti z praxe. Dotazník vzhledem k počtu respondentů lze považovat za kvalitativní, nikoliv kvantitativní. Dotazovaní byli záměrně vybráni z těch, kteří žijí v sociálně vyloučených lokalitách. Dotazník vyplnilo 20 rodičů romských dětí, které jsou momentálně žáky ZŠ. 12 z nich byli muži, 8 ženy. Mimo sestavené otázky byl na konci dotazníku nechán prostor pro vlastní vyjádření a postřehy. Zde byly odpovědi pouze od pěti rodičů.

Níže jsou uvedeny všechny otázky, přičemž u každé otázky je ihned sepsáno její vyhodnocení a u některých je pro přesnost uvedeno grafické zpracování. Následně je celé dotazníkové šetření shrnuto a vyhodnoceno jako celek. Celý dotazník je pak uveden v příloze, která je součástí práce.

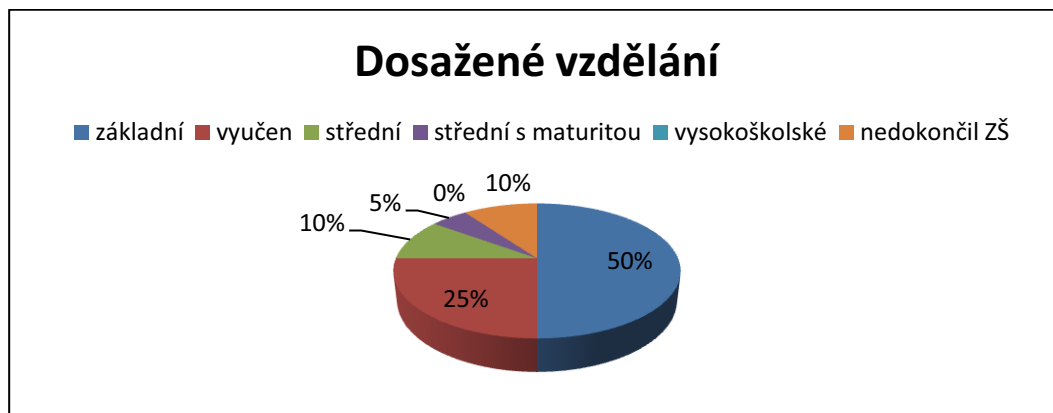
Většina z dotazovaných uvedla, že si přeje, aby jejich děti po ZŠ pokračovali v dalším studiu či učení, což je jednoznačně pozitivní. Nakolik ovšem své děti podporují a snaží se o jejich úspěch, už neodpověděli. Zde byly odpovědi pouze od dvou rodičů, které byly v podstatě shodné: zajímají se o školní výsledky, dohlíží na domácí úkoly a podporují snahu dítěte, protože sami nedosáhli takového vzdělání a dnes toho litují.

Odpovědi v dotazníku v podstatě naplnily očekávání, Romové již většinou mají povědomí o možnostech ve vzdělávání, mají osobní zkušenosti s pedagogickým asistentem, chtějí, aby jejich děti měli vyšší vzdělání než oni sami. Většina odpovědí působí velmi pozitivně, ovšem v realitě mnohdy zůstane pouze u myšlenek a slibů a není zde dlouhodobá snaha o naplnění a dosažení.

Jako další poznatek vyplývající z dotazníku je nutno uvést, že čím vyšší stupeň vzdělání nebo lepší pozice v zaměstnání je u rodičů, tím více se projevuje snaha o dosažení lepšího vzdělání jejich dětí a zároveň o vytvoření lepších podmínek pro vzdělání.

7.2 Dotazník a jeho vyhodnocení

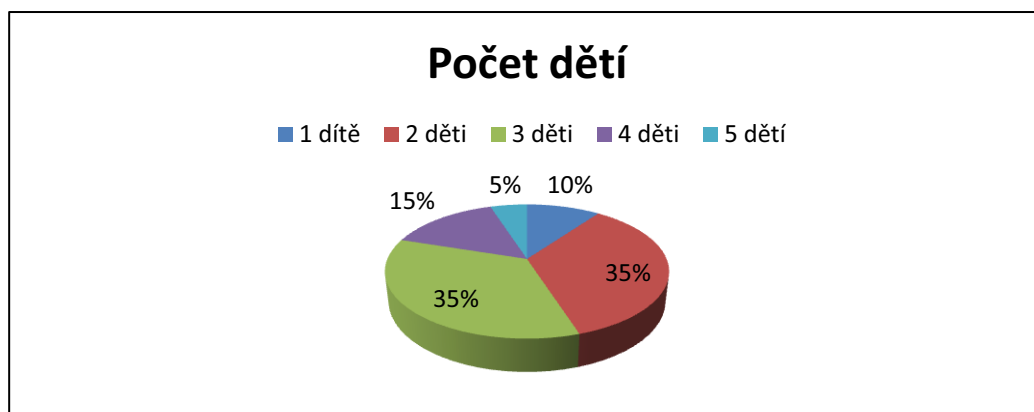
1. Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Graf č. 1

Z odpovědí je vidět, že generace rodičů dnešních romských žáků ZŠ povětšinou nemá dostatečné vzdělání. 2 z dotazovaných nedokončili ZŠ, 10 má ZŠ, 5 se vyučilo a pouze 1 má střední školu s maturitou. Nedostatečné vzdělání rodičů má pak za následek nedostatečnou motivaci a zájem o školní úspěch vlastních dětí.

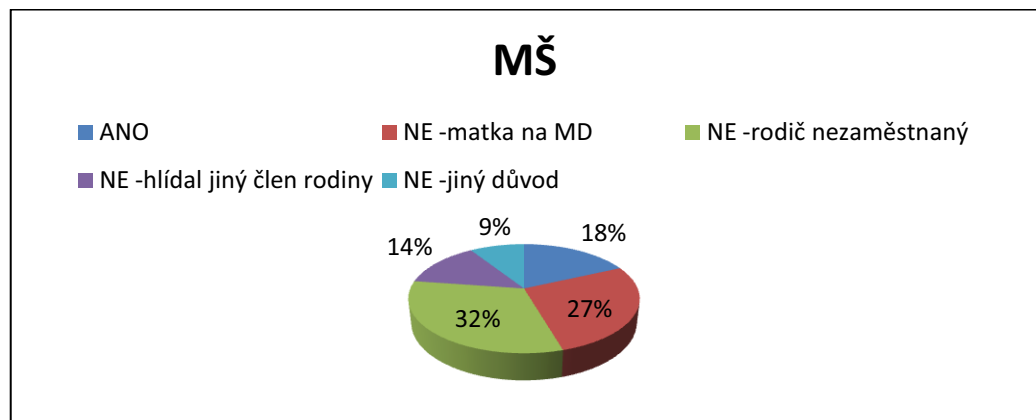
2. Kolik máte dětí a kolik z nich je momentálně na základní škole?

Graf č. 2

Počet dětí dotazovaných, které v době průzkumu chodily na ZŠ, byl minimálně 1, nejvýše pak 3. Každý z dotazovaných, proto měl osobní zkušenost se školou.

3. Chodily vaše děti do mateřské školy? Pokud ne, proč?

Graf č. 3

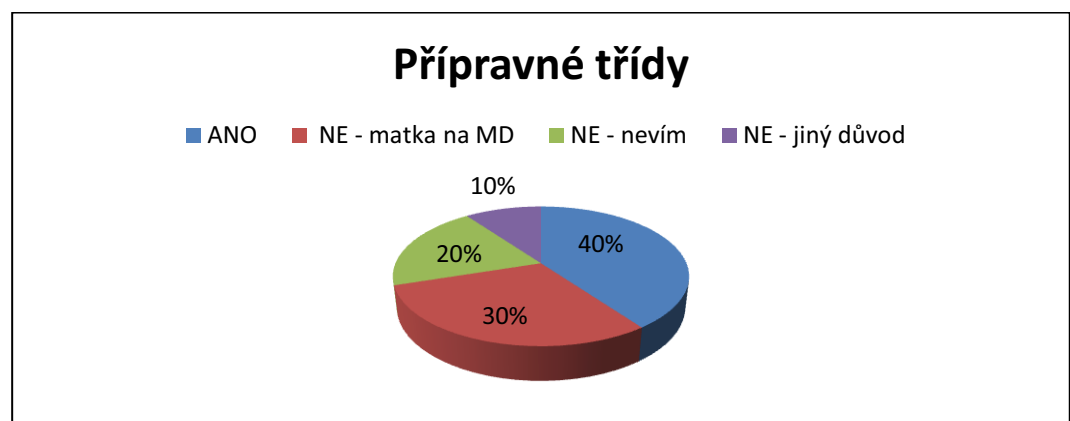
Pouze 4 z dotazovaných odpověděli ANO, 16 odpovědí bylo NE. Jako nejčastější důvod absence dětí v MŠ uváděli, že v době, kdy dítě mělo chodit do MŠ, byl alespoň jeden z rodičů doma – buď na MD nebo jako nezaměstnaný nebo byl s dítětem doma jiný člen domácnosti. Jedna osoba uvedla jako jiný důvod – nedostatek financí a času vodit dítě do MŠ.

4. Víte o existenci přípravných tříd?

ANO – 14

NE – 6

5. Navštěvovalo vaše dítě přípravnou třídu? Pokud ne, proč?

Graf č. 4

8 odpovědí ANO, 12 odpovědí NE, přičemž důvod byl obdobný jako v otázce č. 3.

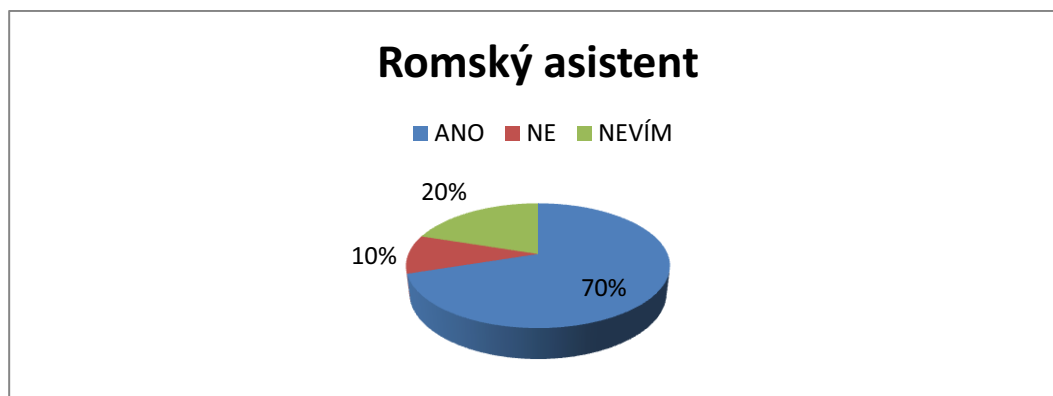
6. Pokud ano, vnímáte to jako pozitivní pomoc při vstupu dítěte do ZŠ?

ANO – 7

NE – 0

NEVÍM – 1

7. Považujete práci romských pedagogických asistentů ve školách za pozitivní a měl-a/máte s nimi osobní zkušenost?

Graf č. 5

14 dotazovaných má považuje romské asistenty za pozitivní a přínosné a 10 z těchto odpovědí má osobní zkušenost s RA. Jeden z nich uvedl, že sám pracoval jako asistent 3 roky, ale z finančních důvodů odešel do jiného zaměstnání.

8. Pocítil-a jste/pocit'ujete diskriminaci ve vzdělávání? Pokud ano, v čem?

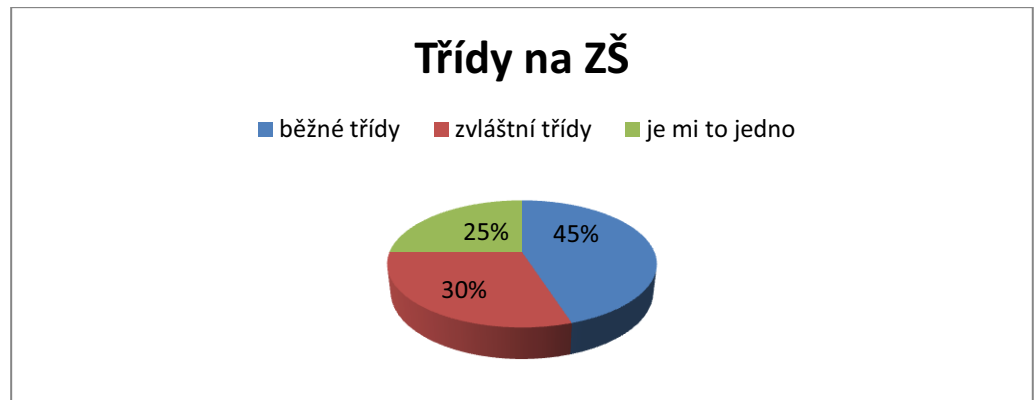
ANO – 9

NE – 11

Z 9 odpovědí ANO uvedlo pouze 5 doplňující odpověď – šikana od „bílých“ spolužáků, omezený výběr školy a jedna z odpovědí byla nečitelná. Ostatní, kteří odpověděli Ano, již nenapsali doplňující odpověď.

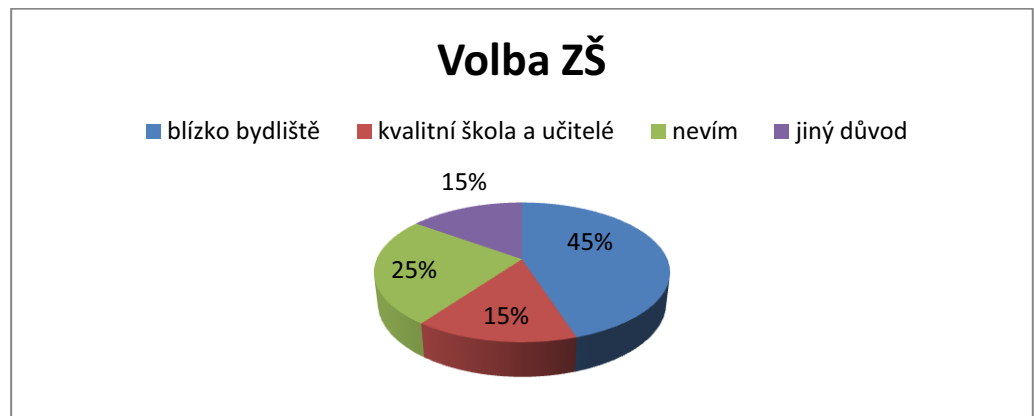
9. Preferujete oddělené třídy nebo běžné třídy pro všechny děti?

Graf č. 6

Necelá polovina rodičů odpověděla, že preferují běžné třídy, což neodpovídá realitě, protože většina romských dětí v Brně chodí do spádových škol, kde je převaha romských žáků.

10. Podle čeho jste zvolil-a ZŠ pro své dítě?

Graf č. 7

9 rodičů vybíralo ZŠ pro svoje děti podle vzdálenosti od jejich bydliště, pouze 3 vybírali podle kvality výuky a učitelů. Toto v podstatě koresponduje s problémem vzniku romských škol. Rodiče vybírají povětšinou tu školu, kam spadá jejich bydliště.

11. Chcete, aby vaše děti pokračovaly ve studiu po ZŠ a podporujete je v učení?

ANO – 18

NE – 1

NEVÍM – 1

7.3 Rozhovor s rodičem romského žáka ZŠ

Rozhovor s romskými rodiči probíhal formou polostandardizovaného rozhovoru. Otázky byly víceméně kladeny v podobném směru a pořadí jako u dotazníku, ovšem odpovědi byly daleko rozsáhlejší, což je výhoda této metody. Rozhovory byly uskutečněny 3, odpovědi byly víceméně shodné. Z rozhovorů vyplynulo, že všichni ze tří rodičů by se nyní rozhodli jinak a pokračovali by ve vzdělávání na střední, případně vyšší školu, jelikož si uvědomují, že by tak měli šanci na lepší zaměstnání. Svoje děti rozhodně chtějí podpořit ve škole, zajímají se o jejich školní prospěch a mají zájem na tom, aby pokračovali na střední školu či učiliště. Romové preferují odborná učiliště od SŠ, protože jim připadají praktičtější do života. Jsou pro řemesla více než pro vědomosti. To z důvodu rychlejší možnosti pracovat a vydělávat peníze a osamostatnit se a založit vlastní rodinu.

Pro příklad a se souhlasem dotazovaného zde uvádím přepis jednoho z uskutečněných rozhovorů. Jelikož se jedná o mého kamaráda, v rozhovoru si tykáme. Odpovědi byly lehce upraveny do spisovnější formy, obsah a pointa však zůstala zachována.

Nejprve se tě zeptám, zda máš zaměstnání a jak jsi spokojený?

Pracuji teď jako zaměstnanec u firmy, dělám na stavbách, je to ale jen na 3 dny v týdnu. Práce moc není, ale nějak živit rodinu musím. Kromě toho občas někde hrajeme s kapelou, ale to nejde brát jako stálý příjem. Žena je na mateřské s naší roční dcerou, kluk chodí do přípravky, od září jde do školy a to bude stát mraky peněz. Takže nevím, jak to pak bude. Protože taky splácím půjčky.

Kdybys byl znovu mladý a mohl jít na školu, šel bys?

Tak určitě, jenže když je člověk mladý, tak to vidí jinak, chtěl jsem hned vydělávat a práce tenkrát byla a za dobrý peníze. No a pak žena otěhotněla a už jsem vydělávat musel.

Myslíš, že bys na tom dnes byl lépe?

No těžko říct, asi jo. Ale znám lidi, co mají školy a práci stejně nemají. Je to hodně o tom, jestli máš někde známý a kontakty. Já třeba musel dělat v Praze, protože v Brně to bylo špatné. Ale tam jsem už skončil a jak říkám, dělám tady, ale nic moc to není.

Tvůj mladší syn chodí do přípravné třídy a brzy nastoupí do ZŠ, myslíš, že je předškolní výchova důležitá?

Jasně, naučí se tam věci, přijde mezi „děcka“, naučí se líp mluvit. Předtím chodil už i do školky, když ještě žena prodávala a nebyla doma s holkou. Chodí na 28. října a tam půjde i do školy.

Podle čeho jsi vybíral základní školu pro svého staršího syna?

Je to od nás blízko a může tam chodit sám. Nechci, aby jezdil daleko, protože nevím, koho potká. Nemáme čas ho každý den do školy vodit, takhle o něj nemám tolik strach.

Strach z čeho?

Dneska je zlá oba, ráno pošleš dítě do školy a ono už se ti nevrátí. Nejsem rasista k bílým a ani na mě si nikdo nedovolí, ale ta diskriminace je tady cítit všude a já se vlastně ani nedivím. Jenže my, co makáme tak to odnese za ty ostatní, co „nemačej“.

Co je tedy podle tebe příčina tak vysoké nezaměstnanosti Romů?

No asi bych to neměl říkat, ale oni jsou líný, „nemačej“, protože nemusí, peníze vydělají jinak, sociálka taky platí dost, ale já bych tak žít nemohl. Je to ze dne na den, nemáš nic jistý. Dělají podvody sobě navzájem, je to fakt strašný. Ale nenaděláš nic.

A proč je dnes stále tolik nevzdělaných Romů?

No to je jako s tou prací, nemají důvod dělat školu, protože vidí, že to jde tak nějak přežívat i bez ní. „Romáci“ mají jiný život, co „gádžo“ nikdy nepochopí.

Takže myslíš, že integrace a snaha o zlepšení situace je zbytečná?

To asi ne, ale problém je asi ten, že oni sami nechtějí. Pak se můžeš snažit, jak chceš, ale zbytečně.

Co bys chtěl, aby dělal po ZŠ tvůj syn?

Mohl by se vyučit, nebo teda spíš musí se vyučit, aby aspoň něco uměl. On je hodně na muziku po mně, takže ho učím hrát odmala na klávesy, ale muzikou se dneska neuživí skoro nikdo. Takže uvidíme, jak mu škola půjde a pokud by to šlo, chtěl bych, aby šel dál. Ale musí hlavně chtít on sám. Nutit ho nemůžu.

Ještě poslední otázka, mluvíš romsky?

Umím, ale moc nemluvím. Ale základy znám.

7.4 Rozhovor s pedagogickým pracovníkem ZŠ 28. října, Brno

Odpovědi byly rovněž jako v předchozím rozhovoru lehce upraveny, ovšem význam a obsah zůstaly zachovány. Uvádím pouze část uskutečněného rozhovoru, která je pro tuto práci tematicky důležitá.

Jak dlouho pracujete na ZŠ 28. října a v jakých třídách učíte?

Pracuji tady čtvrtým rokem, vyučuji Angličtinu a Fyziku na 2. stupni. Současně s dětmi připravuji hudební festival Amrai kereka a starám se o vysílání školního rozhlasu, do kterého se také zapojují jednotlivé třídy.

Baví vás práce s romskými dětmi a myslíte si, že má smysl věnovat jejich vzdělání zvýšenou pozornost?

Rozhodně to má smysl, myslím si, že to sice ještě nějakou dobu potrvá, ale smysl to má. Práce mě baví, jinak bych tady nepracoval, kdyby ne. V podstatě kdo sem nastoupí, buď odejde hned, nebo tu už zůstane a pracuje naplno s nadšením.

Jaká jsou specifika ve vyučování na vaší škole vzhledem k tomu, že žáky tvoří 99% romských dětí? Je tomuto výuka přizpůsobena?

Určitě. Držíme se celodenního vyučování, snažíme se smysluplně naplnit i přestávky, tak, aby žáci měli minimální možnost k zahálčivosti. Výuka startuje klasicky v osm, přičemž škola se po té zamyká a pozdní příchody se evidují. Od čtvrt na devět mají pozdě přichodící smůlu, škola jim otevře až na další vyučovací hodinu. Předměty jsou řazeny od těžších ráno, až po ty volnější jako je tělocvik nebo „výtvarka“, které bývají až odpoledne. Momentálně jsme začali testovat nový projekt, kdy jsou ve vyučování vždy dva učitelé.

Jak tedy probíhá klasická vyučovací hodina?

Záleží, jestli je to dopolední nebo odpolední vyučování. Dopoledne ještě přijde většina žáků, odpoledne už jich přijde sotva půlka. Myslí si, že odpoledne už chodit nemusí. Jinak teď to vypadá tak, že jsme v hodině dva, což je určitě přínos, jeden je jakoby hlavní učitel, druhý pomáhá nebo se různě doplňujeme. Neznamená to, že jeden by byl důležitější než druhý. Je fajn, že se tak můžeme rozdělit na polovinu a věnovat se tak dětem víc.

Mají žáci zájem o školu? Jak je řešena jejich velká absence?

Absence bohužel není řešena, ale fungujeme tak, že se věnujeme těm, co do školy chodí, kteří mají snahu. Většina rodičů stejně vymyslí důvod a omluvu, proč dítě nemohlo přijít. Ti, kteří nepřijdou, těm se prostě věnovat nemůžeme. Velká a hlavně neomluvená absence je to pak již záležitost sociálních úřadů a OSPODu, kam

podáváme zprávy o absencích, ale nemáme od nich bohužel již zpětnou vazbu. Za dobu, co zde učím, vím pouze o jednom případě, kdy rodina přišla o sociální dávky kvůli velké absenci jejich syna ve škole. Bohužel úřady tento problém příliš neřeší.

Co tedy vnímáte jako největší problém v souvislosti se vzděláváním romských dětí?

Rozhodně nedostatek motivačních prostředků, nezájem rodiny, krátkodobé nadšení, chybí dlouhodobé myšlení. Sociální systém u nás umožňuje Romům pohodlný zahálčivý život. Takže motivovat romské děti na peníze na lepší zaměstnání nelze. Stále však hledáme další a další možnosti.

Závěr

Podle odpovědí v dotazníku, tak podle uskutečněných rozhovorů a mého subjektivního pocitu ze *setkávání* s Romy lze soudit, že přístup Romů ke vzdělání stále ještě není na dostatečně dobré úrovni. Mnoho romských rodičů stále nemá dostatečné informace o možnostech využít přípravné třídy, romské děti povětšinou nechodí do MŠ. Výchova tedy až do nástupu do první třídy probíhá pouze v rodinném prostředí, což má za následek nedostatečnou připravenost na nástup do školy, mnoho romských dětí tak nastupuje do ZŠ s ročním odkladem. Rodiče dětí příliš neuvažují o tom, do jaké školy umístí své dítě, volí převážně podle vzdálenosti od jejich bydliště, podle toho, kam spadá jejich bydliště. Přesto, že Romové uvádějí, že mají zájem na tom, aby jejich děti byly úspěšné, nevytváří nebo nejsou schopni vytvářet lepší podmínky, které jsou předpokladem pro školní úspěšnost.

Přesto, že existuje celá řada institucí a zařízení podporující vzdělávání Romů, poskytující rozličné možnosti a informace pro rodiče, mnoho Romů o jejich existenci neví nebo jejich nabídku nevyužívají a nespolupracují s nimi. Stěžují si na to, že jsou diskriminováni jak ve škole, tak na trhu práce, ale neuvědomují si souvislosti a skutečné důvody. Romům stále chybí motivace a důvod proč se vzdělávat. Sociální systém v České republice jim poskytuje dostatečné finance na živobytí a oni tyto možnosti využívají v plné míře. Pokud by přidělování sociálních dávek a příspěvků, přidělování bytů fungovalo jinak, Romové by byli nuceni žít v daleko horších podmínkách, než žijí dnes a možná by si uvědomili, proč je nutné chodit do škol a vzdělávat se. Bylo by více patrné, že finanční situace úzce souvisí s dobrým vzděláním a prací a snad by se romské děti dařilo lépe motivovat ke vzdělávání. V České republice není dostatečně efektivní spolupráce MŠMT a MPSV.

Vzdělávání romských žáků probíhá povětšinou na segregovaných školách, kde je výuka přizpůsobena jejich potřebám, jsou jim umožněny podmínky, které napomáhají k dosažení lepšího stupně vzdělání ovšem spíše z dlouhodobého hlediska. Domnívám se, že se v České republice momentálně nedá hovořit o integrovaném školství. Za integrované školství považuji rozptýlení romských žáků do všech škol tak, aby jejich počet odpovídal přímo-úměrně celkovému počtu romských a neromských žáků. Proces integrace by tak byl mnohem efektivnější, vzájemná interakce dětí by mohla přispět

ke zvýšení motivace romských dětí, ke spolupráci a k celkovému zlepšení vztahů a mezi romskými a neromskými dětmi. Tomuto však v mnohých případech brání obava z diskriminace romských dětí ostatními žáky.

Problematika vzdělávání romských žáků má kořeny již v minulosti. Vzhledem ke kočovnému životu Romové školu nejen nepotřebovali, ale především nikdy nezůstávali na jednom místě dostatečně dlouho na to, aby jejich děti do školy vůbec mohli nastoupit a dokončit ji. Dlouhou dobu se ani po zákazu kočování romská nevzdělanost neřešila nebo se řešila poněkud nešťastným způsobem. V podstatě se dá říci, že až nyní v posledních letech se tomuto tématu věnuje zvýšená pozornost a hledají se nové způsoby, jež povedou k úspěšnému pokroku nejen ve vzdělávání, ale k celkovému zlepšení vztahů Romů a Čechů.

V současné době existuje několik způsobů vzdělávání romských žáků, které lze považovat za úspěšné. Mnoho programů a projektů je zatím ve zkušební fázi, proto nelze zatím určit, nakolik jsou skutečně efektivní z dlouhodobého hlediska. Nutné je, aby Romové pochopili význam vzdělání a sami o něj začali projevovat zájem. Počet pedagogických asistentů z řad Romů by se měl rozšířit a jejich pozornost by měla být zaměřena na spolupráci s romskými rodiči. Romové by tímto mohli lépe pochopit důležitost škol a sami se zapojit do vzdělávacího procesu i na straně pedagogů. Romské děti tak zároveň budou motivovány a budou moci pochopit, že i Romové mohou díky vzdělání dosáhnout úspěchu v zaměstnání i v životě.

Anotace

Bakalářská práce na téma *Problémy integrace romských žáků do běžných škol a jejich řešení* pojednává o současné situaci týkající se vzdělávání romských žáků. O problémech spojených s integrací romských dětí do škol. Poukazuje na nové možnosti, směry a cíle v souvislosti se snahou o zvýšení úrovně vzdělání romské populace žijící v ČR. Vzdělání je zde považováno za prostředek vedoucí k integraci Romů do společnosti a k odstranění rozdílů mezi majoritou a romskou minoritou.

Annotation

The bachelor thesis on the topic *Problems of integration of Roma pupils into mainstream schools and their solutions* discusses the current situation regarding the education of Roma pupils. About problems connected with the integration of Roma children in schools. It indicates new possibilities, directions and objectives in the context of efforts to increase the level of education the Roma population living in the Czech Republic. Education is here considered the means of integration of the Roma into the society and elimination of differences between the majority and the Roma minority.

Klíčová slova

národnostní menšina, Romové, sociální vyloučení, segregace, integrace, základní škola, třída, přípravná třída, romský žák, pedagog, vzdělávání, výchova, rodina, spolupráce

Key words

national minority, the Roma, social exclusion, segregation, integration, primary school, class, preparatory class, the Roma pupils, pedagogue, education, upbringing, family, cooperation

Seznam použité literatury

1. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání. (školský zákon)
2. § 3 Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
3. **Balvín Jaroslav**, *Výchova a vzdělávání romských žáků jako pedagogický systém*, Praha, RADIX, 2004 ISBN 80-86031-48-9
4. **Balvín Jaroslav**, *Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka*, Praha, RADIX, 2008 ISBN: 978-80-86031-83-5
5. **Horváthová Jana**, *Kapitoly z dějin Romů, Člověk v tísní, společnost při ČT*, o.p.s 2002 ISBN 80-7106-615-X
6. **Hübschmannová Milena**, *Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit*, Olomouc, Univerzita Palackého, 1998 ISBN 80-244-0496-6
7. **Hübschmannová Milena, Šebková Hana, Žigová Anna**, *Romsko-český a česko-romský slovník*, Praha, Fortuna, 1998 ISBN 80- 7168-619-0
8. **Jakoubek M., Budilová L. (eds.)**, *Cikánské skupiny a jejich sociální organizace*, CDK, 2009 ISBN 978-80-7325-178-9
9. **Jandourek Jan**, *Sociologický slovník*, Praha, Portál, 2007 ISBN 978-80-7367-269-0
10. **Kolektiv autorů**, *Romové. Tradice a současnost*, Brno, SVAN, 1999 ISBN 80-7028-141-3
11. **Kolektiv autorů**, *Černobílý život*, Praha, Gallery, 2000 ISBN 80-86010-37-6
12. **Kučerová Jarmila**, *Diplomová práce: Specifika vzdělávání Romů*, 2009
13. **Navrátil Pavel**, *Romové v České společnosti*, Praha, Portál, 2003 ISBN 80-7178-741-8
14. **Nečas Ctibor**, *Romové v České republice včera a dnes*, Olomouc, Univerzita Palackého, 1999 ISBN 80-244-0497-4
15. **Říčan Pavel**, *S Romy žít budeme - jde o to, jak*, Praha, Portál, 1998
16. **Šebková Hana, Žlnayová Edita**, *Učebnice slovenské romštiny*, Fortuna, ISBN 80-7168-684-0
17. **Šotolová Eva**, *Vzdělávání Romů*, Praha, Karolinum, 2008 ISBN 978-80-246-1524-0
18. Amnesty International: *Zpráva o vzdělávání romských žáků*, 2010

19. *Koncepce romské integrace na období 2010-2013*, prosinec 2009
20. *Zpráva o projektu Monitoring efektivity přípravných ročníků*, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2003
21. <http://wtc.vlada.cz/scripts/detail.php?id=8150>
22. www.radio.romove.cz
23. <http://www.parlamentnilisty.cz/parlament/obce-volicum/184122.aspx>
24. <http://www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/tabx/CZ0000>
25. <http://www.stred.brno.cz/zs-a-ms-namesti-28-rijna-22>
26. <http://www.jmskoly.cz/dvpp/163/>
27. <http://www.osmec.cz/>
28. www.inkluzivniskola.cz

Příloha č. 1

Dotazník

Dobrý den,

prosím o vyplnění krátkého dotazníku. Veškeré informace uvedené v tomto dotazníku budou zpracovány pouze pro účely mé bakalářské práce na téma *Problémy integrace romských žáků do běžných škol a jejich řešení*. Dotazník je anonymní, prosím pouze o uvedení vašeho věku a pohlaví.

Děkuji za spolupráci,

Radmila Kratochvílová, Brno 2011

Věk:.....Pohlaví:.....

1. Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- a) Nedokončené ZŠ
- b) Základní
- c) Vyučen
- d) Střední
- e) Střední s maturitou
- f) Vysokoškolské

2. Kolik máte dětí a kolik z nich momentálně chodí do ZŠ?

Počet dětí.....na ZŠ.....

3. Chodily vaše děti do mateřské školy? Pokud ne, proč?

ANO - NE

Proč:

.....
.....

4. Víte o existenci přípravných tříd?

ANO - NE

5. Navštěvovalo vaše dítě přípravnou třídu? Pokud ne, proč?

ANO - NE

Proč:

.....
.....

6. Pokud ano, vnímáte to jako pozitivní pomoc při vstupu dítěte do ZŠ?

ANO - NE

7. Považujete práci romských pedagogických asistentů ve školách za pozitivní a měl-a/máte s nimi osobní zkušenost?

ANO - NE

Osobní zkušenost: .....

8. Pociťil-a jste/pociťujete diskriminaci ve vzdělávání? Pokud ano, v čem?

ANO - NE

.....
.....

9. Preferujete oddělené třídy nebo běžné třídy pro všechny děti?

- a) Běžné třídy
- b) Zvláštní třídy
- c) Nevím, nezáleží na tom

10. Podle čeho jste zvolil-a ZŠ pro své dítě?

- a) Škola blízko bydliště
- b) Podle kvalitní výuky a učitelů
- c) Nevím
- d) Jiný důvod: .....

11. Chcete, aby vaše děti pokračovaly ve studiu po ZŠ a podporujete je v učení?

ANO - NE

12. Vlastní názor na vzdělávání, vlastní poznámky a doplňující poznatky:

.....
.....
.....